

МУСТАҚИЛЛИК МУБОРАК

Абдурашид қори БАХРОМОВ,
Ўзбекистон муслмонлари идораси
раиси, муфтий

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
الحمد لله ولي النعم ،
والصلاة والسلام على سيدنا محمد وعلى آله وصحبه أجمعين

Аммо баъд:

Ассалому алайкум, азиз ва муҳтарам журналхонлар, юртдошлар. Биз муслмонлар со-
биқ Совет Иттифоқидаги бошқа бир қанча халқлар қатори узоқ вақт коммунистлар зуғу-
ми остида мазлумона ҳаёт кечирдик. Миллий қадриятларимиздан, диний тушунчалари-
миздан, исломий маърифатдан тамоман айри ҳолда яшадик. Аллоҳ таолога беадад ҳамду
санолар бўлсинки, бугун у кунлар ортда қолди, ҳурриятнинг, ҳақиқатнинг бўйнига урил-
ган зулм кишанлари ечилди. Миллатимиз худосизлар тузумидан халос бўлди. Аммо бу
мустақиллик неъматни бизга ўз-ўзидан келиб қолгани йўқ. Халқимиз ҳурриятга қадар узоқ
ва машаққатли йўлни босиб ўтди. Чоризм истилосининг дастлабки давридаёқ ватан фи-
дойилари озодлик ҳаракатини бошлашган эди. Айниқса, уламоларимиз бу йўлда сафнинг
бошида туришди. Биргина Дукчи эшон воқеасининг ўзи фикримнинг исботидир. Асри-
мизнинг 10-, 20-йилларига келиб, халқимизнинг ҳурриятга бўлган талпиниши янада ку-
чайди. Абдулла Қодирий, Чўлпон, Фитрат, Ҳамза ва бошқа миллатпарвар ёзувчи-шоир-
лар қаторида Мунаввар қори Абдурашидхонов, муфтий Маҳмудхўжа Беҳбудий каби ҳаз-
ратларнинг ҳам борлиги бу ҳаракатдан дин аҳлининг четда турмаганини англатади. Шу-
нингдек, бизга ҳали тутқунликдан қутулиш йўлида жонларини фидо қилган жуда кўп дин-
дорларимизнинг, уламоларимизнинг номлари номаълум. Хуллас, айтмоқчиманки, мус-
тақилликка биз осонгина эришиб қолганимиз йўқ. Бу неъматни ўша фидойи зотларнинг
тўқилган қонлари эвазига берилган мукофот деб биламан.

Алҳамдулиллаҳ, Аллоҳнинг инояти билан жумҳуриятимиз Президенти, ҳурматли
йўлбошчимиз Ислон Каримов жаноби олийларининг ўша пайтда тутган оқилона сиёсат-
лари туфайли тинчлик йўли билан мустақилликка эришдик. Уни асраб-авайлаш ва мус-
таҳкам қарор топтириш эса, сиз билан бизнинг вазифамиздир.

Мана, бугун халқимизнинг асрий орзуи бўлмиш озодликка эришганимизнинг саккиз
йиллик тўйини нишонлаш арафасида турибмиз. Шу муносабат билан барча биродарла-
римизни, юртдошларимизни муборакбод этаман. Тилагим — Ватанимиз тинч, осмони-
миз мусаффо бўлсин. Юртимизнинг ҳар бир фуқароси хонадонидан тотувлик, хотиржам-
лик қарор топсин!

Ассалому алайкум ва роҳматуллоҳи ва барокатуҳ!

«Ўзбекистон мусулмонлари»

ойномасининг махсус сони

ҲИДОЯТ

Мустақилликнинг 8 йиллигига
бағишланади.

Ўзбекистон мусулмонлари
идорасининг нашри

Бош муҳаррир

Нуруллоҳ МУҲАММАД РАУФХОН

Таҳрир ҳайъати

Абдурашид қори БАҲРОМ
Фозилжон қори СОБИР
Абдураззоқ ЮНУС
Отақул МАВЛОНҚУЛ
Абдулқодир ҲАЙДАР
Абдулмажид МУСАБЕК
Исомиддин ОЛИМ ШАЙХ
Ғафур УМУРЗОҚ

Бош рассом:

Баҳриддин БОЗОРОВ

Компютер безакчиси:

Виктория РУСТАМОВА

Матн терувчи:

Муҳаррам АКБАРОВА

Манзилимиз: 700069, Тошкент шаҳри,
Зарқайнар 18-берк кўча, 47-уй.
Телефон: 40-08-23

Босмахонага 1999й. 26 августда
топширилди. Босишга 1999й. 26
августда рухсат этилди. Қоғоз бичими
84x108 1/16. Адади 5000 нусха.

«Мовароуннаҳр» нашриёти.
Макет асл нусхаси **ЎЖУЧ** компютер
марказида тайёрланди.

«Ofset-Print» масъулияти чекланган
жамият босмахонасида чоп этилди.

Тошкент, Қирққиз, 10

33-сонли буюртма.

Ўзбекистон Республикаси Давлат
матбуот қўмитасида рўйхатга олинган.
00079-сонли гувоҳнома рақами.

Баҳоси келишилган нархда.

IBM компютерида терилди ва
саҳифаланди.

1

ТАБРИК

Ўзбекистон мусулмонлари
идораси раиси, муфтий
Абдурашид қори Баҳромов

5

Ислом ва истиклол

Сўровномамиз иштирокчиси
Ўзбекистон республикаси
Президентининг Давлат
маслаҳатчиси Абдулазиз
Мансур

10

Баҳор қалдирғочлари

12

Мустақилликдан ҳидоят сари

22

Дин лозим бўлиб қолди

16

Кўзи боғлиқ, қуш

Мени ёд этгасен дуо бирла...

26

Олмониядан таассуротлари

Хаёлимга қайта-қайта
динимиз покизаликка
нақадар эътибор бериши
келаверади.
Мусулмонлигимдан
қаноатланиб қувондим.
Шукр айтдим.

18

МУВОЗАНАТ

Алалхусус, ўртачалик шариат
ва унинг ҳукмларидир. Сиз
ҳар бир ишда шариатни
қанчалик маҳкам ушласангиз,
шунчалик ўртачаликка
эришасиз...

20

Тилини асраган аёл

«Бу аёл бизнинг онамиз
бўлади. Қирқ йилдан бери пок
Парвардигорнинг
адаштиришидан, ғазаб
қилишидан қўрқиб, Аллоҳнинг
каломи — Қуръони карим
сўзидан бошқа сўзни
гапирмайди».

30

Эшонқишлоқ, ҳикоялари

Ҳаммаси бўлган воқеалар

бир фуқароси ва эгаси деб ҳис этишимиз керак. Бўлаётган ҳар бир ишга бевосита алоқадор эканимизни унутмайлик. Онгларибизга масжид бизники, масалан, самолётсозлик заводи бизга тегишли эмас, деган каби тушунчалар шу қадар сингиб кетганки, бундай қараш миллатнинг тараққийига кўринмас тўсқинлик қилаётир. Аксинча, масжидлар бизники, Асака автозаводи ҳам ўзимизники, миноралар бизники, СамКўчАвто заводи ҳам ўзимизники, азонлар бизники, Камчик довони қурилиши ҳам ўзимизники, деб ҳис этишимиз, ўзимизни четга тортмаслигимиз, бегонасирамаслигимиз керак. Нега деганда, уларни қураётганлар ҳам бизмиз, бизнинг халқимиздир, ташибускорлари ўзимизнинг йўлбошчилардир.

Бундан етти йиллар бурун кичикроқ даражадаги бир раҳбар билан диний тарбия хусусида суҳбатла-

НИЯТЛАРИМИЗ ХОЛИС

«Ўзбекистон мусулмонлари» ойнамаси ходимлари бутун мамлакатимиз халқларини ва сиз мухлисларини Мустақиллигимизнинг 8 йиллиги байрами билан чин юракдан муборакбод этади ва шуни маълум қиладики, Ўзбекистон мусулмонлари идораси ташаббуси ва мадади ила ижодий жамоамиз бундан буён сиз азиз ўқувчилар билан ҳар томондан янгиланган ойнама саҳифаларида тез-тез дийдорлашиб туради, иншааллоҳ!

Муқоламиздаги ёзувлардан ҳам сезгандирсизки, кўлингиздаги ойнама Ўзбекистон мустақиллиги кунига бағишлаб чиқарилган махсус сондир. Лекин безалишидаги, ички мазмун-мундарижасидаги ўзгаришлар фақат шу сон учунгина хос бўлиб қолмайди.

Сизларга маълумки, ойнама кўп йиллик гўзал анъаналарга эга. Бу даргоҳда не-не алломалар ишлаб кетишмаган, неча авлод вакиллари ойнама саҳифаларида берилган ҳақиқат нурларидан баҳраманд бўлишмаган! Халқимиз ҳузурида ўзига яраша обрў-эътибор қозонгани ҳам бежиз эмас, албатта. Лекин, шу билан бирга, бизнинг назаримизда, ойнама бугунги кун талаблари даражасига чиқиш учун ўзининг энг яхши анъаналарини давом эттирган ҳолда кескин янгилашишга муҳтождир. Мамлакатимизда чиқаётган бошқа газета-журналлар қаторидан муносиб ўрнини олиши керак. Бунинг учун эса, мазмун доирасини кенгайтириб, республикамиз ҳаётига тааллуқли ҳамма томонларни қамраб ёритишга ҳаракат қилиши лозим. Ниятларимиз холис: ойнамамиз умумхалқ ойнамасига ва минбарига айланса деймиз. Шунда ўртадан жуда кўп тушунмовчиликлар кўтарилади, бўшлиқ тўлдирилади. Жамиятнинг дили, фикри, қадами бирлашади, буюк ва нурли келажак сари пароканда, тарқоқ ва заиф бўлиб эмас, балки яқдил, ҳамфикр ва ҳамқадам бўлиб борамиз.

Халқимиз аксари мусулмон миллатдир. Бутун дунёда Ўзбекистонимизга мусулмон мамлакати сифатида қарашади, шунга кўра муомала қилишади ва дарҳақиқат ҳам шундайдир. Бинобарин, биз мусулмонлар ҳар биримиз ўзимизни шу жамиятнинг аҳамиятли бир парчаси, мамлакатнинг тўлақонли

шиб ўтирганимизда у дабудрустан: «Ҳамма масжидга кириб кетса, буғдойни ким экади, заводда ким ишлайди, учоқни ким бошқаради?» деб қолди. Ўшанда мен ўзимча бу зиёли одамни динни тушунмасликда, фикри торликда айблаган ва ичимдан зил кетиб суҳбатни тўхтатган эдим. Аслида ҳам шундай. Аммо бугун ўша кўнгилсиз суҳбатни қайта эслаб, қайта тахлил этиб кўрсам, айбнинг кўпи ўзимизда экан. Ахир, у ўша фикрини осмондан олмаган, сиз билан бизнинг аҳволимизга қараб шундай хулосага келган. Сиз билан биз динимизни унинг кўзига мана шунақа маҳдуд қилиб кўрсатиб қўйганмиз. Бундай калта ўйли саволга бугун ҳам худди ўша етти йил бурунгидек қилиб: «Бошқа мусулмон мамлакатларида буғдойни ким экаётган бўлса, бу ерда ҳам ўшалар экади, заводда ҳам ўшалар ишлайди, учоқларни ҳам ўшалар бошқаради!» деб жавоб бериб қўяқолсак бўлади, бу иш осон. Аммо бу жавоб унинг кўнглидаги шубҳаларни аритишга, қаноат беришга камлик қилади. Токи, тутаётган ишларимиз, феълларимиз билан кўрсатмасак, қарашлари ўзгармаслиги табиий.

Мана шу мулоҳазалардан чиқарган хулосамиз шуки, ойнамамиз нафақат соф диний мавзуларни, балки, сўзимиз бошида айтганимиздек, республикамиз ҳаётига тааллуқли ҳамма мавзуларни қамраб олишни ният қилди. Келгусида дунёвий илм-фан сифатида танилган соҳаларни ҳам, тарих ва адабиётни ҳам, ижтимоий масалаларни ҳам назаримиздан четда қолдирмасликка ҳаракат қиламиз. Муаллифлар доирасини кенгайтириб, ёзувчи-шоирлар, олимлар, инженер ходимлар ёрдамларига ҳам таяниб иш кўриш ниятларимиз бор. Ва, албатта, сиз азиз ва муҳтарам ўқувчиларимиз билан доимо яқиндан алоқада бўламиз. Сизларнинг фикр-мулоҳазаларингиз бизларга ҳам нозир, ҳам далладир.

Тавфиқ Аллоҳдан.

Нуруллоҳ МУҲАММАД

РАУФҲОН

Байрам йўқламаси

«Ўзбекистон мусулмонлари» ойнамаси мамлакатимиз мустақиллигининг 8 йиллиги арафасида бир гуруҳ турли касб эгаларига «Ислом ва истиқлол» мавзуида қуйидаги саволлари билан мурожаат этди:

1. Алҳамдулиллаҳ, халқимиз асрий орзуига — мустақилликка эришди. Аксаран мусулмон миллат бўлганимиз учун истиқлолимизнинг кейинги тақдири кўп жиҳатдан диний ҳаётимизнинг қандай бўлишига боғлиқдир. Бугунги диний ҳаётимизнинг қайси томонлари Сизни қониқтиради ва, аксинча? Қониқтирмаган томонларини қандай ислоҳ қилса бўлади деб ўйлайсиз?

2. Сиз XXI аср мусулмон кишиси қандай бўлишини орзу этасиз?

Қуйида ва кейинги саҳифаларда сўровнома жавоблари билан танишасиз.

Абдулазиз МАНСУР,
Ўзбекистон Республикаси
Президентининг Давлат
маслаҳатчиси.

лар. Дунё илми билан диний билим уйғунлашган жойда эса қуш икки қаноти билан бемалол парвоз қилгани каби тараққиёт ҳам тез суръат билан олдинга силжийди. Бу инкор этиб бўлмайдиган ҳақиқат.

Бироқ, ўтмишга бир назар соладиган бўлсак, мазкур икки фанни биргаликда ўзлаштирган, уларни ҳаётга татбиқ эта олган мусулмонлар саноқли эканини кўраимиз. Тўғри, буюк аجدодларимиз ичида ҳар икки фаннинг ривожига мислсиз ҳисса қўшган алломаларимиз билан фахрланамиз. Лекин фақат ўтиб кетганларнинг ютуқлари билан мағрурланишнинг ўзи кифоя қилмайди.

Мен истардимки, XXI асрда жаҳон мусулмонлари, хусусан, диёримиз мусулмонлари буюк аجدодларидан ўрнат олиб, диний ва дунёвий фанларни ўзлаштирсалар, жаҳон мада-

нияти ривожига муносиб ҳисса қўшсалар, ўтмишда Ислом аҳли йўл қўйган хато ва нуқсонларга улар йўл қўймасалар, диний билимларни кунт билан ўрганиб, чаласаводлик иллатидан холи бўлсалар, мутаассиблик, ақидапарастлик, турли диний ва экстремистик оқимлар домига билиб-билмай гирифтор бўлмасалар, ватанпарварлик, адолат, инсоф, тавфиқ каби инсоний фазилатларни ўзларида мужассам этсалар, қисқа қилиб айтганда, пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссаломнинг: “Одамлар ичида юздаги холдек ташқи ва ички гўзаллик билан ажралиб турингизлар”, деб қилган насиҳатларига амал қилиб, мусулмон деганда бошқа одамлар чўчиб тушадиган ёки нафратландиган эмас, бу номни эшитганда ҳамма ҳавас назари билан боқадиган зиёли, одобли, маданиятли, камтар инсон бўлишга ҳаракат қилиш ҳар бир XXI асрга қадам қўювчи мусулмон кишининг олий мақсадларидан бўлиши керак.

1-2. Инсоният тарихида эришилган ютуқлар ва йўл қўйилган камчиликлар, шунингдек, оламшумул воқеалардан тортиб жаҳон маданияти таъсиридан ижобий ва салбий натижаларга эга бўлиб келаётган жаҳон халқлари қаторида Ислом аҳли ҳам ҳаётда улкан тажрибаларга молик бўлди. Мусулмонлар ўзга халқлардан фарқли ўлароқ, одатда дунёвий фан ютуқларидан баҳраманд бўлиш билан бирга илоҳий таълимот сабоқларидан ҳам фойдаланиб яшайди-

БИСМИЛЛАХ

«Бисмиллаҳир роҳманир роҳийм». Меҳрибон ва раҳмли Аллоҳнинг номи билан бошлайман.

Муслмон одам деярли ҳар бир иш олдидан шу сўзларни пичирлайди. Бошқачароқ қилиб айтганда, у ҳар бир ишни Аллоҳнинг номи билан бошлайди. Бир қараганингизда, бу иш сал ғалатиноқ туюлиши мумкин. Ҳар бир ишга Аллоҳни аралаштиравериш шартмикан. Бошқа тарафдан қараганингизда эса... Келинг, яхшиси бу ишга ўша «бошқа тараф»дан бир қараб кўрайлик.

Коинотдаги инсон ақли сиғдира олиши мумкин бўлган ҳар бир мавжудот, шу жумладан коинотнинг ўзи ҳам (инсон ақли доирасидаги қисми, албатта) замон ва макондан иборатдир. Шундай деймиз-у, лекин замон ва маконнинг нималигини билмаймиз. Унинг моҳиятини билиш инсонга ато этилмаган. Зеро, инсонга ўз инсоний бурчини адо қилиши учун бу билимнинг кераги йўқ.

**Ҳикматидин воқиф эрмастур киши
Бўлмади бу иш кишининг чун иши.**

(Алишер Навоий)

Бир мулоҳаза юрийтиб кўринг. Миллард йилга нисбатан бир сонияни қиёслаш мумкин, аммо абадийлик ва азалийликка нисбатан инсон умрини таққослаб бўлмайди. Чунки сониялар йиғиндиси миллиард йилларни ташкил қилар, аммо инсонга ато этилган 50-100 йилларнинг ҳар қанча миллиард-миллардларини кўшиб чиқинг, абадийлик ва азалийлик ҳосил бўлмайди. Демак, абадийлик қаршисидаги инсон умри миллиард йил қаршисидаги бир сонияга нисбатан ҳам ақл бовар қилмас даражада оз экан. Ҳа, замоннинг моҳиятини бизнинг ақлимиз кўтаролмайди. Биз замоннинг на у чегарасини ва на бу чегарасини аниқлай оламиз. Аввалию охири йўқ вақтни, таъбир жоиз бўлса, энг катта вақтни тасаввур қила олмаслигимиз қанчалик аниқ бўлса, энг кичик вақтни тасаввур қила олмаслигимиз ҳам шунчалик аниқ. Бизнинг тасаввуримизда энг кичик вақт сониядир. Аслида эса, эҳтимол шу сониянинг миллиарддан бирида қайсидир махлуқотнинг бутун бошли бир авлоди яшаб ўтар, у ёғини билолмаймиз...

Макон хусусида ҳам айнан шундай мулоҳазаларга бериламиз. Улкан бир тоғ, тоғ эмас, инсон англай оладиган коинотга нисбатан бир кум заррасини таққослаш мумкин, аммо олти тарафи йўқ — чексиз маконга нисбатан одам гавдасини менгзаб бўлмайди. Чунки кум зарралари йиғилиб улкан тоғни ёки макон эътибори билан бутун борлиқни ташкил қилиши мумкин, аммо инсон гавдаси миқдоридаги маконнинг ҳар қанчасини йиғиб чиқинг, чексиз-

мутлақ макон ҳосил бўлмайди. Бизнинг онгимиз олти тарафи йўқ — чексиз маконни, таъбир жоиз бўлса, энг катта маконни англай олиши қанчалар муҳол бўлса, энг кичик маконни англаши ҳам шунчалар муҳолдир. Инсон кашф қилган энг кичик зарра эҳтимол яна миллиард-миллард зарраларга бўлинар, у ёғини билолмаймиз.

Хуллас, замон ва макон қаршисида инсон ҳеч нарса! Не-не улуғ мутафаккирлар, файласуфлар бу ҳақиқатни бежизга аччиқ алам билан қайд қилиб ўтмаганлар. Фаранг файласуфи Блез Паскалга кулоқ беринг:

«Менгача бўлган ва мендан кейин ҳам мавжуд мангуликка чўмган тириклигимнинг ўткинчилиги, мен кўрмаган ва мендан беҳабар чексиз маконлар олдида мен эгаллаган ва кўриб турган маконнинг майдалигини ўйлаганимда, кўрқувдан даҳшатга тушаман ва сўроқлай бошлайман: нега мен бошқа жойда эмас, айнан шу жойдаман, ахир у ерда эмас, бу ерда бўлишимга, аввал ёки кейин эмас, ҳозир яшаётганимга бирор-бир сабаб йўқ. Кимнинг буйруғи, кимнинг иродаси менга шу замонни ва шу ерни раво кўрди?»

«Бу кенгликларнинг абадий жимлиги мени хавотирга солади».

«Қанча салтанатлар менинг борлигимни ҳатто хаёлига ҳам келтирмайди!»

«Нега менинг билимим чегараланган? Нега бўйим паст? Умрим нега юз йил, нега минг йил эмас? Нега табиат айнан шунча вақт берди, ахир истаганча бериши мумкин эди, айнан шунча беришга бирон-бир асоси йўқ эди?»

«...макон ва замон олдида биз ҳеч нарсамиз!»

Умар Ҳайём айтади:

**Эй онгсиз, билмайсан, бу олам ҳечдир,
Негизинг шамолдир, бир тутам ҳечдир.
Икки йўқлик аро қолмиш борлигинг,
Атрофинг йўқлиғу ўрта ҳам ҳечдир.**

Ибн Сино айтади:

**Кераклигим билсам, яшасам шодон,
Бўлмаса, юз кўздан ёш тўксам нолон.**

Энди Мопассан қахрамонларидан бирининг фарёдини эшитинг:

«Нимага суянса бўлади? Кимга ҳасратларингни ёзсанг бўлади? Нимага ишонсак бўлади?...»

«...Ёлғиз ўлим ҳақ».

«Нега биз бунчалар азоб чекиб яшаймиз? Бу эҳтимол шунинг учундирки, биз оламга руҳимиз эҳтиёжларини қондиргани эмас, танзимнинг талабларини бажо этгани келамиз. Бироқ биз тафаккур қобилятига эгамиз ва бизнинг тобора камол топиб бо-

радиган онгимиз тирикликнинг турган-битгани рўё эканлиги билан сира чиқиша олмайди».

Табийки, бу ҳақиқатни англаш инсонлик даражасига кўтарила олган одамларгагина насиб этади. Фақат тирикчилик — қорин ғамидагина юрган ожизлар эса, бу неъматдан бенасибдирлар. Яна бир фаранг файласуфи Франсуа де Ларошфуко шундай деган эди: «Фалсафа ўтмиш ва келажак кулфатлари устидан тантана қилади, лекин бугуннинг қайғуси фалсафанинг устидан тантана қилади». Менга қолса, бу гапни бошқачароқ қилиб айтган бўлардим. Фикрлаш қобилиятига эга бўлган онгли одамлар замон ва макон қаршисида ўзларининг ҳеч нарса эмаслигини, ўтмиш ва келажак муаммолари олдида уларнинг кундалик ташвишлари ўта арзимас, майда ишлигини англайдилар, бинобарин, уларга моддий етишмовчиликлар таъсир қила олмайди. Бурнининг остидан нарини кўрмайдиган, яхши еб, яхши кийиб, яхши юриш учунгина яшайдиганлар эса, бугуннинг қайғуси аталмиш гирдобга фарқ бўладилар ва шу гирдобга ўралаша-ўралаша ўлиб кетадилар. Демокриманки, бугуннинг қайғуси зоҳирда фалсафа устидан тантана қилгандек кўринса-да, аслида, моҳиятда асло ундай эмас...

Модомики, яяяяяя бу ҳақиқатни англаш инсонни қийналишга, изтироб чекишга олиб борар экан, у ҳолда уни англамасликнинг ўзи бир бахт эмасми? Бўлиши мумкин. Фақат, уни инсоний бахт дейилмайди. Лўндагина, кўполгина қилиб айтганда, уни ҳайвоний бахт дейилади. Ҳолбуки, инсон учун ҳайвонликни қабул қилишдан кўра мудҳишроқ бахтсизлик йўқ. «Одми одамларга қаранг: улар бошларига бир бахтсизлик тушмагунча ўз тақдирларидан ғоятда мамнун яшайдилар, улар дунёнинг ғамини чекиб ўтирмайдилар. Махлуқотлар ҳам шундай — қайғуни билмайдилар» (Мопассаннинг «Азизим» романидан).

Ундан ташқари бу изтироб инсонни изланишга ундайди. «Нега менинг билимим чегараланган? Нега бўйим паст? Умрим нега юз йил, нега минг йил эмас?.. Нега мен бошқа жойда эмас, айнан шу жойдаман... Кимнинг буйруғи, кимнинг иродаси менга шу замонни ва шу ерни раво кўрди?» (Блез Паскаль).

Изланиш эса, ўз навбатида, ҳақиқатни топишга олиб боради. «Тушунаман, мен бу дунёда бўлмаслигим ҳам мумкин эди; мендаги «мен» — фикрлай олишимда, аммо агар онамни мени туғишдан олдин ўлдиршишганда, фикрловчи мен дунёга келмас ҳам эдим. Демак, мен мангу ва чексиз бўлмаганим каби, ўзи дунёда унчалик шарт ҳам эмас эканман. Аммо ҳамма нарса менга табиатда зарур, мангу ва чексиз нимадир борлигидан дарак беради» (Блез Паскаль).

Ҳа, ўзининг мангулик ва чексизлик қаршисида ҳеч нарса эмаслигини англаш одамни ана шу зарур, мангу ва чексиз зотни излашга ундайди. Зеро, «Ким ўзини таниса, Парвардигорини танийди» (Ҳадис). Аслида ҳаётнинг моҳияти ҳам шу — Яратувчини излаб топиш ва Унинг олдидаги бурчни адо этиш.

وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ

«Мен инсу жинни фақат менга ибодат қилишлари учунгина яратдим» (Зориёт, 56).

Устоз кўрмаган шогирд ҳар мақомга йўрғалар, деганларидек, айниқса, бу борада устозсиз куруқ ақлнинг ўзи билан ҳеч нарсага эришиб бўлмайди. Чунки инсонга ҳақиқатни бевосита ўзи топиб олиш даражасида илм берилмаган.

وَمَا أَوْتِيْتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا

«Сизларга илмдан фақат озгинасизгина берилган» (Исро, 85).

Шунинг учун ҳам меҳрибон ва раҳмли Аллоҳимиз устозлар — Пайғамбарлар юбориб бизга тўғри йўлни кўрсатди. Инсон билими ана шу устознинг сохта ёки ҳақиқийлигини ажратиш олишгагина етади, холос...

Алалхусус, «Бисмиллаҳир роҳманир роҳийм», дер экан, мусулмон киши ўзининг ҳеч нарса эмаслигини, шунинг учун ҳам зарур, мангу ва чексиз Зотга шу сўзлар орқали таянаётганини ич-ичидан ҳис қилади. У шу Зотнинг ёрдамисиз бир гугурт донасини ҳам кўтара олмаслигини билади-да, каттаю кичик ҳар бир ишда Унга таянади.

«Аллоҳ номи билан». Аллоҳ аввалдир, охирдир, зоҳирдир, ботиндир, ҳар бир ишни билгувчидир. Шундай Зотга таяниш одамни ўзининг ҳеч нарса эмаслигини ўйлаб, изтироб чекишдан халос этади. Зеро, у чексизлик билан туташади.

«Роҳманир роҳийм» (меҳрибон ва раҳмли) сўзлари эса, бу алоқани янада мустаҳкамлайди. Чунки буюк Аллоҳ аслида инсонга меҳрибон ва раҳмли. Тўғри, Аллоҳнинг Қаҳҳор, Жаббор каби исмлари ҳам бор. Аммо улар инсон ҳаддини билмасдан, исён кўчасига кирганидан кейингина қўлланилади.

Банданинг дуосидан Аллоҳнинг қанчалар хурсанд бўлиши хусусидаги ҳадисни бир эсланг!

وَمَنْ أَقْرَبُ إِلَيَّ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ

«Биз унга ўқ томиридан ҳам яқинроқмиз» (Қоф, 16), ояти хусусида бир озгина тааммул қилинг! Ё Аллоҳ, шу қадар зарур, мангу, чексиз, улуғ, буюк Зот биздек арзимас, фақир, ҳақир бандаларга шунчалар меҳрибон бўлса-я! Бахтнинг бундан ҳам юқори пиллапоёси бормикин?! Бир мамлакатнинг подшоҳи билан яқинлик қилишнинг ўзи инсонга қанчалар сурур бағишлайди-ю, бутун коинотнинг эгаси билан бевосита, ҳеч қандай тўсиқсиз, алоқачисиз туташиб, муаммоларни Унга айтиш, уларга ечимлар сўраш, Ундан мадад кутиш одамни қувонтирмайдими?!

«Бисмиллаҳ» хусусидаги гаплар бир неча жилдлик асар бўлса, биз унинг «бисмилло»сини ҳам ҳали айтиб бўлганимиз йўқ, албатта. Мажалламининг келгуси сонларида унинг мусулмон ҳаётидаги ўрни, фазилатлари, фойдалари хусусида ожизгина имконимиз қадар қалам юритишга ҳаракат қиламиз.

Муқим МАҲМУД

Миржамол ЖАМИЛОВ,

*Олий тоифадаги жарроҳ. Ёши 55 да,
беш фарзанднинг отаси.*

1. Биз мустақил давлатда яшаймиз. Дарҳақиқат, халқимизнинг аксари муслмон саналади. Шундай экан, Ислом илғор дин бўлиши керак. Тўғри, ҳозир диндорлар кўп, домлалар бисёр. Лекин имонсизлик аломатлари ҳам кўпайган. Назаримда, алдов, хиёнат, қаллоблик урчиб бораётгандек. Энг ачинарлиси, баъзида бундай ишлар туппатузук муслмонларимиздан ҳам содир бўляпти. Айримлар бу ҳолатларни иқтисодий қийинчиликлар билан боғлашади. Мен бу фикрга қўшилмайман. Муслмон одам ҳар қандай ҳолатда ҳам эътиқодига зид ишлардан четланишга буюрилган.

Булар ҳаммаси синов, имтиҳон-ку!

Мен сўзни салбий жиҳатларни айтишдан бошладим, чунки бугун муслмонларимизнинг қониқтирадиган жиҳатларидан кўра қониқтирмайдиган жиҳатлари кўпроқ. Бир домладан эшитган эдим: Аллоҳ таоло бандасидан: «Берсам, нима қиласан? Бермасам, нима қиласан?» деб сўраганида: «Берсанг, шукр, бермасанг, сабр», деб жавоб берибди. Аллоҳ бунга рози бўлмабди. Банда кейин айтибдики: «Бермасанг, шукр қиламан, берсанг, баҳам кўраман». Менимча, биз ҳам худди шундай бўлишимиз керак. Берса, исроф қилиб, бермаса, ношукрлик қилиш муслмонликдан эмас. Мени яна бир ранжитадиган нарса — кўплар масжид одобини билмайди. Намоз ўқиётган одамнинг олдидан кесиб ўтишади, фарз ўқиб бўлиниши билан чиқиб кетишади, табиий, чиқиб кетаётиб, бошқаларга халақит беришади. Биз масжидда ўзаро ҳурмат-иззатда бўлмасак, бошқа пайтда, масжиддан ташқарида қандай қилиб биродар бўла оламиз.

«Йигирма», «қирқ» деган бидъат маросимларни тўхтатиш

ҳақида фатво чиқди. Бу яхши. Энди бу фатвонинг ҳаётдаги ижросини кўринг. Бирор домлага бориб, «йигирма»га айтсангиз, «йўқ, бормаيمان», дейди, амри маъруфга, десангиз, келади. Ахир, бу ерда ном ўзгаргани билан моҳияти ўша-ўша-ку. Кейинги пайтда «ҳийлаи шаръий»ларимиз кўпайиб кетмаяптимики?

Мана, ҳадемай, Рамазон ҳам келиб қолади. Рамазонда кўплар саҳарликни қилади-ю таппа ташлаб уйқуга кетади. Шифокор сифатида айтмоқчиманки, бу ишлар ниҳоятда соғлиққа зарардир. Бу ҳолатда овқат одамни «еб» қўяди. Одам овқатни эмас. Шунинг учун истардимки, ҳов бир йили саҳарликдан кейин телевизорда яхши-яхши филмлар кўйилганидек, бу йил ҳам шундай қилинса. Зора, ейилган овқатлар ҳазм бўлиб, Аллоҳ неъмат қилиб берган аъзоларимизнинг сихатини сақласак.

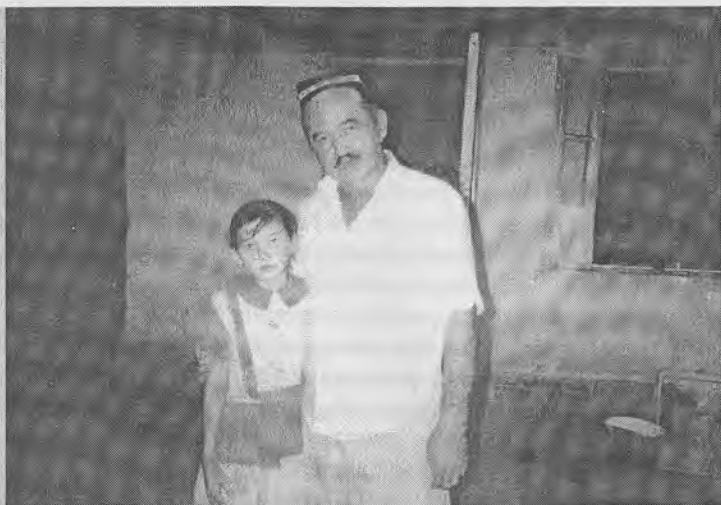
Энди, юқорида айтиб ўтилган айрим камчиликларни ислоҳ қилиш йўлини бундай деб биламан: Ёшларга қаттиқ эътибор бериш керак. Исломий, соф диний тарбияни боғча ва мактабнинг бошланғич синф болаларидан бошлаш керак. Ислом институти бор, мана, университет ҳам очилди, мадрасалар бор, шу даргоҳларнинг талабалари ҳафтада бир марта боғчада, мактабда болалар билан суҳбат ўтказиб туришса, фақат намоз ёки рўза ҳақида эмас, ахлоқ-одоб масалалари, кўчада, уйда инсон қандай бўлиши кераклиги ҳақида гапиришса, ёшларимизнинг онгига соф диний ақида-

лар сингдириб борилса, эрта бир куни вояга етишиб, ўзларига йўл танлаётганида адашмаслигига имоним комил.

Мен муслмонларимизнинг салбий жиҳатлари ҳақида кўпроқ гапирдим. Аммо ижобий ҳолатлари ҳам бисёр. Аллоҳга шукрки, Рамазон ва Қурбон ҳайитлари халқимизга қайтарилди, ҳар йили минглаб юртдошларимиз ҳаж ибодатини адо этиб келишяпти, Ислом университети очилди, ёшларимиз чет элларда таълим оляпти. Булар учун раббимиз Аллоҳга мингминг шукрлар айтамыз.

2. XXI асрнинг муслмонлари XX асрнинг муслмонларидан ҳар томонлама устун бўлишини хоҳлардим. Вафоли, тўғри сўз, ҳамжиҳат бўлишларини истардим. Китобимиз битта, Илоҳимиз, пайғамбаримиз битта бўлганидан кейин турли-турли йўлларга юриш, талашиб-тортишиш, келишмовчиликлар қилиш ҳечам тўғри келмайдиган иш. Ундан кейин, болаларимизга диний илмлар ёшликларидан ўргатилса. Токи, тафаккурлари соф диний ақидалар асосида шаклланиб, катта бўлганларида турли бўлмағур фирқаларга аралашиб, йўлларини йўқотиб, адашиб юришмасин.

Муслмонларимиз Қуръон ва ҳадисни маҳкам тутишса, тафриқа қилишмаса, ўзаро иноқ, тотув, биродар бўлишса, шулар менинг ниятларим.

1. Ҳар бир одамнинг ўз диний ҳаёти бор. Биз, кўпинча, «диний», «руҳоний», «илоҳий» деган тушунчаларни бир хил маънода ишлатамиз. Аслида, уларнинг бир-бирларидан нозик маъно фарқлари мавжуд. Лекин улар ҳеч қачон бир-бирларидан узоқлашиб кетмайдилар. Балки доим яқинлашиб борадилар ва доим бир-бирларини тўлдирадилар. Уларни ажратиб бўлмайди. Худди шунингдек, «диндор» ва «художўй» деган тушунчалар ҳам бир хил маънода қўлланади. Лекин диққат билан қараган одам бу ерда ҳам нозик маъно хусусиятларини ажратиб олиши мумкин. Диндор одамни биз ҳаммиша художўй деб биламиз. Лекин художўй одам ҳаммиша ҳам диндор эмас. Диндор деганда дин аҳкомларини тўла, кам-кўстсиз, ҳеч қандай узрли сабабларга ўрин қолдирмай, мукамал адо этувчи кишини тушунамиз. Бироқ художўй одам ҳам шундай деёлмаймиз. Жуда-жуда кўп художўй — Худога, унинг Ягоналигига сидқидилдан ишонадиган, борлиқ дунё ва унинг яралиш, яратилиш ишларини Худонинг маърифатисиз тасаввур қилолмайдиган, Худо буюрган ишларни имкон борича қилиб, қайтарганларидан ўзини онгли суратда тиядиган кишилар бор. Улар кўпроқ диний ҳаёт билан эмас, руҳоний ҳаёт билан яшайдилар. Диний ишлар одамдан ўзни уларга тўла бағишлашни, қонун-қоидаларини — шариат амрларини ҳар томон-

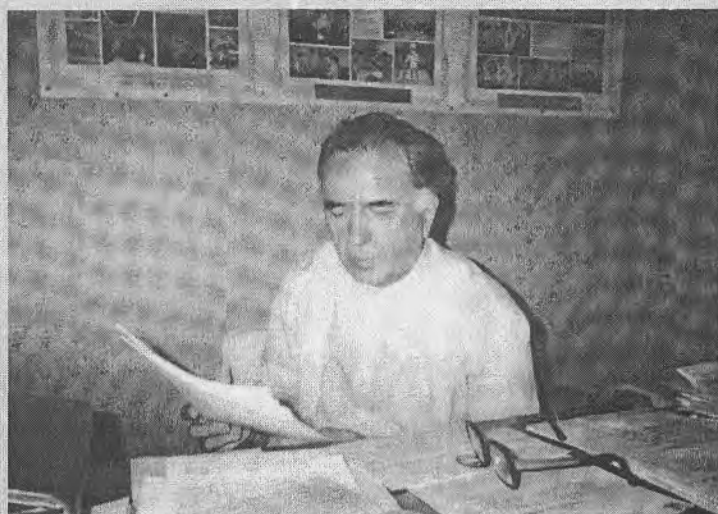
лама бажаришни талаб қилади. Шунинг учун диний ишлар касбга айланган. Диндор одамлар кўпроқ диний ишларнинг авжи, тараққийи учун интиладилар ва курашадилар. Художўйлар эса, кишилик ва дунёвий ишларнинг ривожи, камолоти учун ҳаракатда бўладилар. Аксар диндорлар Ватан, Юрт, Халқ, Истиқлол, Озодлик тақдирини учун эмас, дин тақдирини учун қайғурадилар. Диндошликни миллатдошлик деб тушунадилар, миллатпарварликни исломпарварлик деб биладилар. (Бошқа динларга эътиқод қилувчилар ҳам шундай.)

Бунда бўлиб ўтган неча минг йиллик низоларнинг жавҳари мустаҳкам яшириниб ётади. Мутаассибликнинг, диний жаҳолатнинг ҳам илдизи шунда. Янги асрда динда жаҳолатлар барҳам топади, дин ўз моҳиятига кўра имон ва маърифат ишига айланади. XX асрда инсоният кураша-кураша демократия, озодлик, инсон ҳуқуқлари, эркинлик ғояларининг тантанасига эришди, уларнинг ёрқин амалиётини топди. Бу ахтариш ва топиш жараёни келаётган аср ҳамда асрларда узлуксиз кучайиб боради. Дин ва диний ҳаёт демократия, эркинлик, инсон ҳуқуқлари, фаровонлик, ер юзида бебаҳо ҳаёт неъматларини асраб-авайлаб сақлашга ўз муносиб ҳиссасини қўшади. Диний ҳаёти-

миз тўла-тўқис мана шу ҳоллар билан чамбарчас боғланганда, ўзини уларнинг равнақи учун сафарбар этганда, ўзига шу ҳоллар асосида янгидан-янги фаолият майдонлари очганда таъсири кучаяди, эътибори ортади, жаҳолат ва турли мутаассибликлар устидан ғолиб чиқади. Шундай ғалаба энг гўзал ғалабадир.

2. XXI асрда ҳаётни асраш учун кураш ва ҳаракат биринчи даражали ишга айланади. Бу иш инсониятнинг бутун ақли-иродасини ишга солишни талаб қилади. Мусулмон киши мана шу ҳаётни асраш учун курашда олдинги сафларда боришини орзу қиламан. Ислом «Ўқи!» деб яралди. Қанча поёнсиз маърифат жамланган бу амрда. Аллоҳ борлиқ олами илм билан қамраб олди. Тақдир ва такомилни илмга бўйсундирди. Аллоҳ яратган ҳаётни ва инсонни асрамоқлик ҳам фақат ва фақат илм билан амалга ошади. Инсониятнинг ва динларнинг келажagini мен маърифат, имон, эътиқод, эркинлик, демократия, инсон ҳуқуқларининг ўзаро чирмашиб кетишида, чирмашган ҳолда инсон бахти учун хизмат қилишида кўраман. Мусулмон киши шундай бахт учун курашнинг энг олдинги сафларида боради деб умид қиламан.

Иброҳим ҒАҒУРОВ,
ёзувчи, таржимон,
адабиётшунос. Олий Мажлис
депутати. «Миллий тикланиш»
газетасининг бош муҳаррири,
Миллий тикланиш демократик
партиясининг раиси. 62 ёшда.

Бундан тўрт йил муқаддам Ўзбекистонда катта-кон шов-шувли воқеа содир бўлди. Бу воқеа қўшни давлатларда, умуман, дунёда бўлакча акс-садолар берди. Биров ишонди, биров ишонмади. Русия матбуоти ҳатто: «Биз отни аравага қўшгунча, ўзбеклар машиналик бўлишди», деб тан олиб ёзди.

Сезган бўлсангиз, гап Асакада қурилган ЎЗДЭУ автозаводи ҳақида бормоқда. Ўзбекистон дунёда енгил машиналар ишлаб чиқарадиган йигирма олти давлат қаторига йигирма еттинчиси бўлиб ёзилди. Гапнинг очиги, ўн олти ойда завод қуриш мумкинлигига, конвейридан автомашиналар қаторлашиб чиқа бошлашига кўплар ишонмаган ҳам эди. Чунки биз бунақа ҳодисаларга ўрганмаган эдик-да. Заводлар, фабрикалар қурилиши ўн, ўн беш йиллаб чўзилар, битгандан ҳам дуруст маҳсулот беролмас, жаҳон бозоридан ўрин ололмас эди. «Нексия», «Дамас», «Тико»лар эса биринчи ойларадёқ баҳор қалдирғочла-

қайтдим. Ўша кунлари бир туркиялик биродаримиз билан учрашиб қолдим. У завод ҳақида сўради. Уни ажаблантиргани биринчи йилиёқ енгил машиналарнинг кузов қисмлари заводда ясаётгани бўлди.

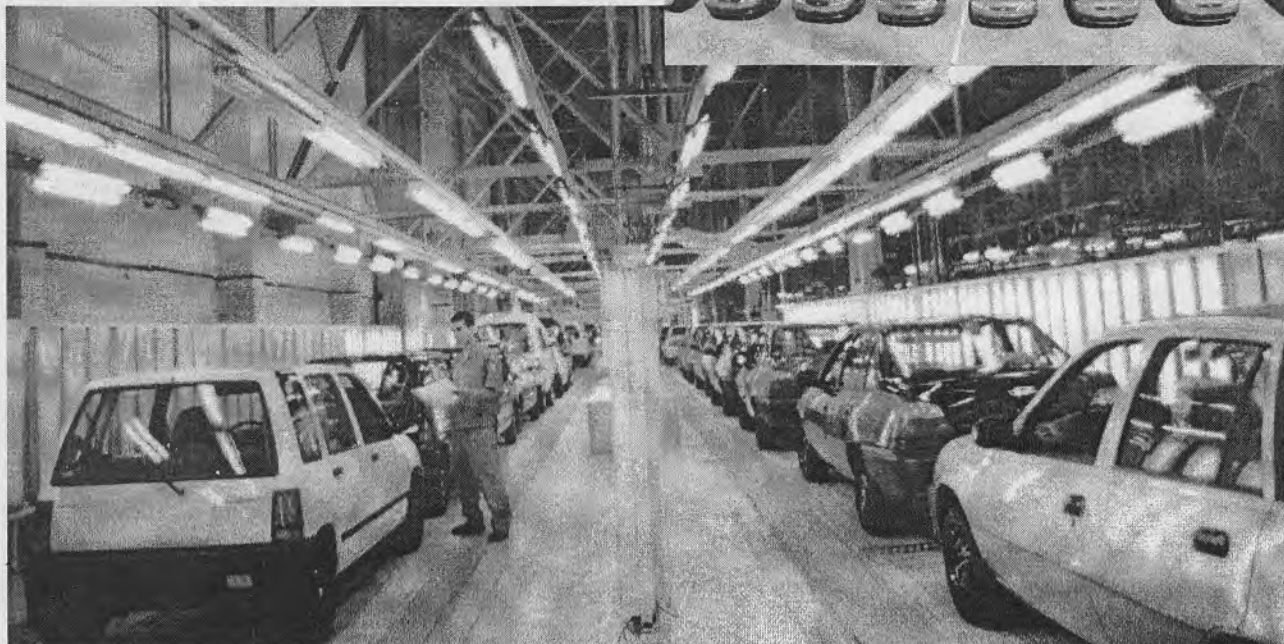
— Бизда ҳам «Доған» маркали машиналар чиқади. Аммо биз йигирма йилгача ҳар битта мурватини Олмониядан ташиб келардик. Биз йигирма йилда эришган даражага сизлар бир йилда эришибсизлар! — деди ҳайрат билан.

Мана, орадан тўрт йил ўтди. Яқинда яна заводга бордим. Беихтиёр қалбни яна ҳаяжон қоплайди. Вужудингизда бир кўтарилиш, маҳобат! Бошқа бир олам, бошқа бир замонга кириб қолганга ўхшайсиз. Ишонасизми, эллик гектарлик майдонда битта ҳам хас, бир парча қоғоз ёки бир томчи қора мой юқини кўрмайсиз. Илгари завод десалар, кўз олдимизга қорамойга ботган ишхона келарди. Ҳа, усти-бошлари қоп-қора, қўллари билагигача ҳимарилган, қора-

Баҳор қалдирғочлари

ридек, ҳатто МДХ давлатлари кўчаларида ғиз-ғиз уча бошлади.

Камина ўшанда бир қаламқаш сифатида бу ҳодисаларга биззот гувоҳ бўлиш учун Асакага борган эдим. Биринчи ва иккинчи рақамли «Нексия» автомашиналари менинг кўз ўнгимда чиққан эди: бири тўқ гилос рангида, иккинчиси қора бахмал тусли эди. Қараб туриб, кўзларимга ишонмасдим. Машиналарни йиғайтганлар асосан ўзимизнинг бўз йигитлар... Улар орасида жанубий корейликлар ҳам бор эди-ю, аммо улар ҳам ўзбек йигитларига ўхшаб кетишарди. Заводдан катта таассуротлар билан Тошкентга

мойга беланган ишчилар... Бу ерда эса, ишчилар қўлларига тоза жундан тўқилган оппоқ қўлқоп кийиб ишлашади. Смена давомида қўлқоплар кирланса, билинги, жиҳозлар экологик жиҳатдан талабга жавоб бермайди. Қолаверса, қўлдан машина жиҳозларига вирус юқмаслиги учун ҳам қўлқоплар кийилар экан. Заводда инсон ҳам, унинг меҳнати ҳам, машиналарнинг қисмлари ҳам «сиз»ланади.

Айтиш мумкинки, мустақилликнинг илк қалдирғочи бўлган бу завод тўрт йил мобайнида Ўзбекистонимиз ҳаётига камида қирқ йиллик ижобий таъсир ўтказди. Улар қайсилар?

Биринчидан, ўзбеклардан нари борса яхшигина темирчи чиқади, муҳандис, қўли гул ишчилар чиқмайди, деб юрганларнинг юзи шувит бўлди. Бундан тўрт йил муқаддам завод ишчиларининг минги ўзбеклар, минги жанубий корейликлар эди. Ҳозир заводда меҳмонлардан ўн етти киши қолибди, холос. Барча иш ўзимизнинг йигитлар қўлига ўтган.

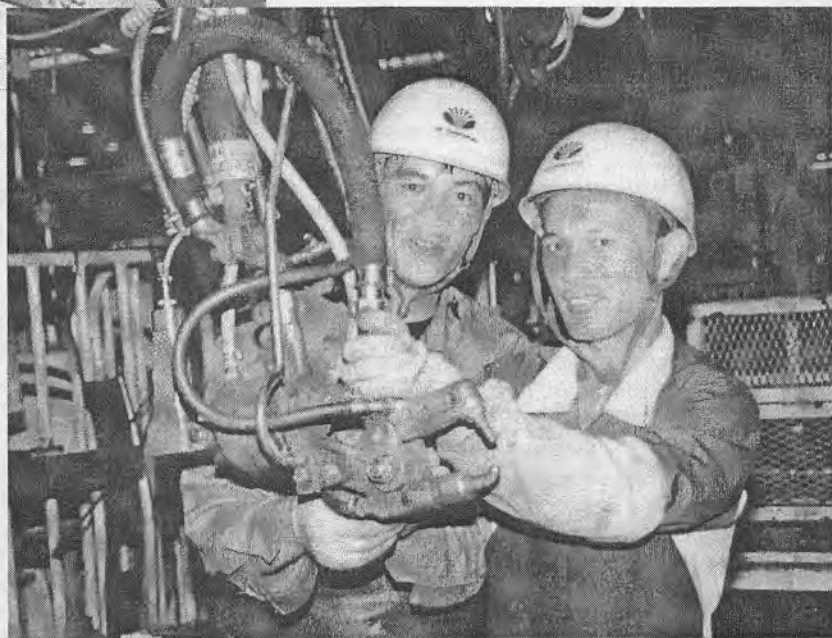
Иккинчидан, дастлаб машиналарнинг кузов қисмларигина Асакада ясалган бўлса, ҳозир мотор ва электр узаткичларидан бўлак ҳамма қисмлар Ўзбекистоннинг ўзида ишлаб чиқариляпти. Бу дегани янги-янги ишчи ўринлари деган сўздир. Умуман, завод тўла қувват билан ишга тушганда, қўшма корхоналар билан қўшиб ҳисоблаганда, эллик минг киши иш билан таъминланади.

Учинчидан, заводда ишлаётган ишчилар, яъни, ёшлар маънавиятида, дунёқарашида жуда катта ўзгариш рўй бераётир. Улар гўзал жойдан гўзал қарашлар, гўзал муносабатлардан гўзал нарсалар яралишини англаб етдилар. Бу гўзаллик уларнинг ҳаётларига, оилаларига, маҳалла ва гузарларига кўчмоқда.

Тўртинчидан, Асака автомобиллари юртимиз қиёфасини ҳам ўзгартириб юборди. Ҳа, кўчада қушдек учиб бораётган машиналарнинг бештадан тўрттаси ўзимизнинг машиналар. Чиройли, бежирим... Биз кечагина ажойиб деган машиналар ўзимизникилар олдида беўхшов, хунук кўриниб қолди.

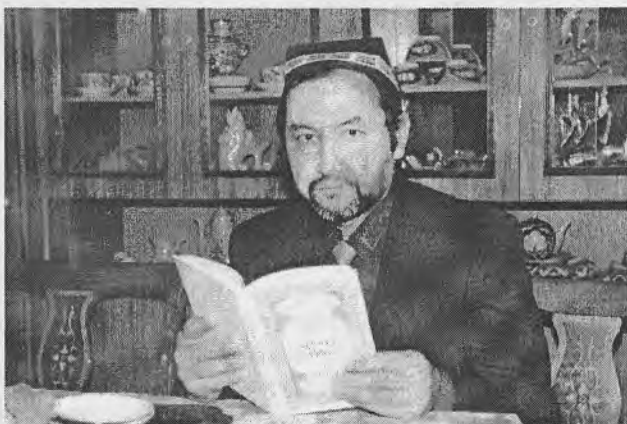
Бешинчидан, заводдаги ички ва ташқи гўзаллик таъсиридир. Заводга олиб борадиган кўча киши баҳри дилини очади. Бино деворларига ишлатилган ранглардан, ҳовли юзидаги ям-яшил чимлардан нашъа этган дидлар водийда қуриляётган бошқа қўшма корхоналарга ҳам кўчмоқда. Мактаблар, боғчалар, ҳокимликлар, дўконлар заводдан тафт олгандек безанмоқда. Гўзаллик диди тобора юз очмоқда.

Шуларни кўриб-кузатиб, Президентимиз мустақилликнинг дастлабки йилидаёқ қийин, аммо келажаги буюк ишларга фармон берганликларидан қувонасиз киши. Бундай фармонлар сирасига яна салкам беш юз гектар майдонни эгал-

лаган Бухоро нефт заводи, Камчик довонидан олиб ўтиляётган Буюк Ипак йўли, Хўжаобод газ омбори, кичик автобуслар ва юк машиналар чиқараётган «СамКўчАвто» заводи, Хоразмдаги шакар заводлари... киради. Бундай маҳобатли, катта қурилишлар ҳали бирорта қўшни давлатларда бунёд этиляётгани йўқ. Буларнинг бари мамлакатимизда шу саккиз йил мобайнида қад ростлади. Улар бамисоли мустақиллик баҳорининг қалдирғочларидир. Худо хоҳласа, Истиқлолнинг ширин-шакар, мўл-кўл неъматлари олдинда.

Эркин МАЛИК

Йўлдош ЭШБЕК,
шоир

қимизнинг динга, диний билимларга чанқоқлиги. Қолаверса, кейинги нохуш воқеалар, хусусан ҳар хил шубҳали оқимларга ёшларнинг кириб кетаётгани ҳам кенг ва тўғри илмга эҳтиёж борлигини кўрсатади. Бундай кўнгилсиз ҳолнинг олдини олишнинг асосий йўлларида бири мактабларимизда динни, дин тарихини, мазҳабимизни, аҳли сунна вал жамоа эътиқодини фарзандларимизга чуқурроқ етказишдир. Шунда, Юртбошимиз айтганларидек, тафаккурда бўш жойларга ўрин қолдирмаган бўлур эдик. Бу ишларда, «Ўзбекистон мусулмонлари» журнали ва «Ислом нури» газетаси, аниққисса, катта кўмакчи бўлмоғи, аҳли илм ва зиёлиларни бир-бирига боғлашга хизмат этмоғи керак. Бинобарин, журнал ва газета обунасини кенгроқ ва бугунгидан яхшироқ йўлга қўйишни аҳволимиз тақозо этади. Мен ўйлайманки, журнал ва газета адабиётимиз ва диний тафаккур тарзимизининг шаклланишида эътиборли минбар бўлади.

Республика матбуотида ота-боболаримиз тафаккур тарзига, одоб-ахлоқига мос келмайдиган жиҳатлар тўғрисида яхши танқидий мақолалар пайдо бўлди. Бу ишлар кучайиши керак. Лекин, шу билан бирга, маънавий ҳукмронлик ва зўравонлик қуролига айланиб қолмаслиги керак. Булар менинг истагим, албатта. Чунки сўзнинг қатлами кўп. Ҳоят нозикликни, эҳтиётни талаб қиладди сўз. Ёзгандан ҳам, ўқигандан ҳам, текширгандан ҳам. Билъақс, бунга эътибор қилмасликнинг фожиалари тарихда кўп учрайди.

Бир куни суҳбатда биродаримиз: «Камюнинг «Бегона»сини босмаслик керак, унда онаси ўлган кун ўғил зинога машғул бўлади», деб қолди. Аввало, «машғул бўлади» эмас, зино қилиб қўяди. Иккинчидан, адиб зинони ташвиқ қилмайди. Яланғоч тасвирламайди ҳам. Балки жамият ва шахс ўртасидаги муносабат мураккаблигини, инсонни англаш мушкул иш эканини ва ҳоказо эзгу туйғу-

Бисмиллаҳир роҳманир роҳийм. Алҳамдулиллаҳи вас-солату вас-саламу ʻала Росулиллаҳ.

Аллоҳга шукрлар, пайғамбаримизга саловоту дурудлар бўлсин! Аллоҳнинг неъматини бўлмиш Мустақилликнинг ифтор шамоллари, муаттар шабадалари кўксимизга тегиб, қалбларимиз юмшаб дину диёнати сари, ҳидоят сари юзландик. Умидли қадамлар ташлай бошладик. Аллоҳ қадамларимизни қутлуғ қилсин! Улуғ боболаримизга муносиб авлод бўлмоқни насиби рўзи айласин!

Бугун биз дуоларимизни ошкор қилмоқдамиз, ҳолбуки, кеча лоақал қўлларимизни фотиҳага эмин-эркин очолмас эдик. Мана, шу кичкина мисолнинг ўзиёқ Озодлик нақадар улуғ неъмат эканини бизларга ҳис эттиради. Бугунги кунларнинг қадрига етишимизга мустақиллигимизнинг, тинчлигимизнинг мустаҳкамлашишига муносиб ҳисса қўйишимизга даъват қилади ва таскин беради. Бир ёқадан бош чиқариб, юртимиз ободлигига, фарзандларимиз озодлигига хизмат қилгимиз келади. Бу улуғ йўлда қийинчиликлар бўлиши табиий, фитналарга учмасдан, адоватга куч бермасдан имон сари, ҳидоят сари юзлансак, бошимизга тўшаётган турли хил синовларга Яратганмиздан сабри жамил тилаб чидасак, иншааллоҳ, бу борада зафарлар кучгумиздир.

Кейинги йилларда барча соҳаларда жонланишлар, катта ўзгаришлар бўлмоқда. Кечагига қараганда бугун одамларнинг руҳлари тетик. Бундай ўзгаришлар ижтимоий, маданий, маънавий, сиёсий ҳаётимизда ҳам рўй бермоқда. Ислом Университетининг ташкил этилиши ана шундай ўзгаришлардан, маълум маънода маънавий-руҳий чанқоғимизга малҳам улуғ омиллардан бўлди деб ўйлаймиз. Ва яна умид қиламизки, маънавий-руҳий эҳтиёжларимизни қондириш учун ундаги талабалар сони, билим даражоти бугунгидан ҳам кўпроқ ортади. Бундай орзуланишимизга асос — ёшларимизнинг, хал-

МУСТАҚИЛЛИКДАН

ларни уйғотмоқчи бўлади ва ниятига эришади ҳам. Энди унга юзаки ёндошиб, матбуотда босмаслик керак, деб зўравонлик қилсак, мантиқ бузилади. Бу ҳолга қиёсан Шайх Санъон қиссасини (бу қисса кўп адибларда, хусусан, Алишер Навоий ҳазратлари ижодида ҳам учрайди) олайлик. Шайх Қуръонни ёқади, чўчка боқади ва хамр ичади. Кўряпсизки, ҳар икки асар қаҳрамони ҳаром ишни қилмоқда, аммо ҳар икки асар тагидан эзгу маъно чиқиб келмоқда, яъни, Аллоҳ раҳм қилмаса, инсон хордир.

Мен матбуотдаги чиқишларимда кўп бор таъкидлаганманки, ўқувчи Қуръонни, ҳадисни яхши билмаса, мумтоз адибларимизнинг асарларини тушуниши қийин ва ҳатто амри маҳолдир. Маънавият ва маърифат биносининг асосий устунидин бўлса, ёрдамчи тиргақларидан энг аҳамиятлиси Адабиётдир. Адабиёт мутолаасига жиддий эътибор қилмаган олим, у қайси соҳа олими бўлмасин, илгари кетиши мушкул, билъақс, орта кетиб қолиши мумкин. Диннинг ёйилиши ва ривожига ҳам тўғри йўлдаги адабиётнинг аҳамияти бекиёсдир. Бунга Ҳазрати Пайғамбаримизнинг (с.а.в.) шоир Ҳассонни (р.а.) ардоқлаб юрганлари далил бўла олади. Шу аънанадан бўлса керакки, динимизда пирларимизнинг кўплари, азиз авлиёларимиз суфий шоирлар, мутасаввуф адиблар, олимлар бўлишган.

Аллоҳ таоло Шуаро (Шоирлар) сурасида шоирлар ҳақ сўзни битишга, рост айтишга маъмур эканини билдиради ва бу ҳол шоир-адибларга, бир томондан, масъулият юклайди, иккинчи томондан, уларга бағишланган алоҳида сура туширишининг ўзи ҳикматнинг гўзал қирраларидандир. Ва бу адибларимиздан Ислом ақидаларини ва мазҳабимизни ҳимоя қиладиган даражада диний билимларни эгаллаб қалам суришни, уламоларимиздан эса, бундай асарлардан баҳра олишларини тақозо қилади. Чунки Адабиёт инсоннинг қулфи дилини очади, тилини бурро, сўзини сермаъно қилади. Асоси имонга қурилган адабиёт ҳам бир навъи ибодатдир. Ва у кенг, чуқур ўлчам ва масофаларни қамрайди. Хусусан, диний йўналишдаги журналимиз ва газетамиз адиблар ва уламолар ўртасида кўприк бўлиш вазифасини зиммасига олаётган экан, бу фақат дуога сазо-

вор ишдир. Зеро, олим ва адиблари хор жамият ҳалокатга маҳкумдир. Ундай жамиятда душманлик, кин, адоват, чақимчилик, жосуслик, сотқинлик учрайди. Бу ҳолга Совет даври ёрқин мисол. Адиблар, уламолар эркисиз, иқтисодий ва сиёсий жиҳатдан тутқун, фикран таъқиб-таъйиқда эдилар. Шу боис узоққа бормади, бари қулади. Бу нарса сизу бизга бир сабоқ ва Аллоҳнинг синови бўлди.

Шунингдек, танқидда меъёр бўлганидек, мақтанишда ҳам меъёр бўлиши керак. Жамиятда яхши ният асосига қурилган, соғлом, таънасиз танқиднинг фойдаси катта. Одам ўзини назардан ўтказишга мажбур бўлади. Бу ҳар жиҳатдан фойдалидир.

Бир олимдан: «Никоҳда нечта фарз бор?» деб сўраб қолишди.

«Олим» жавоб бердилар: «Мен фатво берувчи эмасман. Муни фатво бўлимидагилардан сўранглар...»

Изоҳнинг ҳожати бўлмаса керак. Лекин, Аллоҳга беадад шукрки, Исломни етказувчи олимларимиз бор, улар бундан-да тез ва бундан-да журъатлироқ бўлиб, бизга ва айниқса, фарзандларимизга ота-боболаримиз эътиқод қилиб, дунёга бебаҳо дурдоналар қолдиришига сабабчи бўлган ибодат қоидаларини етказсалар, фарзандларимиз янада одобли, янада илмли бўлур эди деган ўйимиз ва умидимиз бор. Чунки илм фитнанинг олдини олади. Эътиқод ва ибодат қоидаларини билиш илмдир. Исломдир. Ислом эса, диний ва дунёвий илмларни эгаллашга даъват этади. Аллоҳга, Расулulloҳга, Подшоҳга, раҳбарларимизга итоатда бўлишга чақиради. Дунёвий ва ухровий саодатимиз имонимиз ва амалимизга боғлиқ бўлганидек, бошлиқларимиз ҳам биз раиятнинг даражамизга боғлиқдир. Биз ўзимизни тузатиб бошласаккина, Аллоҳнинг бизни тузатишга ваъдаси бор. Ўзимизни тузатайлик, фитнес-фасод, диёнат, шухратпарастлик, амалпарастлик иллатларидан қутулайлик, ажабмаски, бошлиқларимиз янада ҳимматли, юртимиз янада обод, гўзал бўлса. Ажабмаски, тафриқа, оқимбозлик каби иллатларнинг уруғи қуриса.

Ҳазрат Алишер Навоидан у зот Қуръон ва ҳадисларни нечоғли эгаллаганликларини кўрсатадиган икки мисра шеър:

*Аблаҳ они билки, оламдин бақо қилгай тамаъ,
Аҳмоқ улки, олам элидин вафо қилгай тамаъ.*

Махлуқдан эмас, Аллоҳдан умид қилайлик. Ажаб эмаски, озгина риюя билан ҳам кўнгил хотиржамлиғига эришсак. Шукримиз, зикримиз зиёда бўлса!

Барчамизни Аллоҳнинг Ўзи ҳидоятга бошласин, Омин. Аллоҳу акбар! Ассалому алайкум ва роҳматуллоҳи ва барокатуҳ!

ҲИДОЯТ САРИ

Эмин УСМОН,
ёзувчи

1. Инсон табиатидаги барча фазилатларнинг энг аълоси шукрона ҳиссидир. Муслмон одам тақдирнинг ёзмишларига рози бўлиши, замоннинг зайли ҳам, турмушнинг паст-баланди ҳам, ҳаётнинг шафқатсиз синовларию илтифотлари ҳам Аллоҳ таолонинг қадари билан бўлажасига имон келтирмоғи ва соҳибкаронатлик қилмасдан, яхшиликлардан қибру ҳаволарга берилмасдан, мусибатлардан шиква-шикоят этмасдан, барига бирдек шукр этмоғи лозим. Имтиҳоннинг мушкулоти ҳам мана шунда. Бу сўзларимиз ҳамма нарсага кўймижозлик билан кўнавериш дегани эмас, аксинча, гулувга олиб борадиган ношукрликдан сақланиш деганидир.

Мустақиллик шарофати билан Ўзбекистон халқи ҳаётида кўпгина ўзгаришлар юз берди. Гарчанд бу ўзгаришлар ҳаммаси ҳам кутилган натижани бермаётган бўлса-да, кўнгилда умидворлик ҳиссини уйғотадиган жараёнлар кўп. Шу жумладан, мустақиллик туфайли муслмонлар ҳаётида ҳам бир талай қувончли, айни вақтда, на-

доматли ҳодисалар юз берди. Аввало, масжидлар сони кўпайди. Гарчи бу нарса мазҳабимизга кўра мақталадиган ҳол бўлмасда, одамларнинг пешонаси саждага тегиши учун кўпроқ имкониёт яратилганидан сарафроз бўлади киши. Лекин масжидлар кўпайиши турли хил фирқалар, оқимлар, фитналар болалашига ҳам сабаб бўлиб қолаётганидан надомат чекасан. Муслмонлар Ҳақни топиш, илм олиш ўрнига, нечун бунчалар иштибоҳга берилдилар, фисқу фужурларга ружу кўядилар? Бу билан кимларнинг тегирмонига сув қуяётганлари ҳақида нега ўйлаб кўрмайдилар? Муслмонларнинг ноаҳиллиги, кин-адоватга берилиб, бир-бирларининг шаънини булғаш кимга фойда, кимга зарар? Аллоҳ таоло фитнакор, ноаҳил кимсаларни яхши кўрмаслиги наҳотки эсимиздан чиқиб кетган бўлса? Бугун бутун дунё, шу жумладан, Ўзбекистон муслмонлари бошига ёғилаётган балолар фақат ноаҳиллик ва нодонлик оқибатидир. XX аср охиридаги энг аянчли ва мислсиз фожеа муслмонлар сафига шайтон оралагани, дин душманларига ва бошқа эътиқод-

дагиларга томоша ўлароқ муслмонлар бир-бирлари билан ёвлашиб, қон тўкишаётгани, инсонларнинг дунёю охиратини куйдирадиган фитналарга қўшилиб, кимларнингдир қўлида ўйинчоқ бўлишаётгани кишини қаттиқ ташвишлантиради. Ҳозир ҳар бир муслмон қандай бўлмасин, мана шу дардга малҳам топиш ҳақида ўйлаши, муслмонларни итоатгўй манкуртларга ва ношукр куффорларга ажратиш билан шуғулланиши эмас, балки қандай бўлмасин, уларни бирликка, Аллоҳ таоло буюрганидек чинакам биродарликка ундаши вожиб. Аллоҳ таолонинг бу вожиботи бажарилмас экан, бизнинг муслмонлигимиз қаёқда қолади.

Инсоннинг умри ўлчовли ва ниҳоятда қисқалиги маълум. Ўқиш керак бўлган Китоби, юрадиган йўли тайин, эътиқоди илоҳий ҳужжат билан тасдиқлаб қўйилган бўлса-ю, инсон ўз чекланган ақли билан янги «изм»ларни, оқимларни, сийрати билан эмас, фақат сурати билан бир-биридан фарқланадиган тариқатларни кашф этавериши, зарбулмасал қилиб айтганда, мавжуд велосепедни қайтадан яратишга уринишдан бўлак нарса эмас. Бундай урунишлардан эл-улусга тариқча наф келаётгани йўқ, билъақс, фақат кулфату бало ёғилишига сабаб бўляпти, холос.

Бугун ҳаётимиз осуда, турмушимиз фаровон бўлиши учун фақат бир нарсага амал қилиш — Куръонни маҳкам тутишимиз,

Расулulloҳнинг йўлларида оғмаслигимиз ва ҳар хил гуруҳларга, кимлардир ўйлаб топган тариқатларга, турли фирқаларга бўлинмаслигимиз керак.

Диний идора қошида чиқарилаётган газета ва журнал фаолиятини жонлантириш, уларни фақатгина диний эмас, айтилиши вақтда дунёвий маърифат билан ҳам шуғулланадиган ҳақиқий матбуотга айлантириш керак.

Ойнаи жаҳон орқали бериладиган кўрсатувлар, радиозшиттиришлари худди бир қолипдан чиққандек бўлиб қоляпти. Уларни жонли мулоқот, одамларга имкон қадар кўпроқ маълумот берадиган кенг қамровли эшиттиришларга айлантириш зарур, деб ўйлайман.

«Мовароуннаҳр» нашриётида тарих илми, мумтоз адабиётимиз, умуман мусулмон оламидаги барча диний, илмий, техник янгиликлар ҳақида маълумот берувчи илмий, бадий асарларни ҳам чоп этишни йўлга қўйилса, маърифий томондан фақат ютамиз. Маърифатли халқ онгига эса, маълумки, ҳар хил шубҳали оқимлар, фирқалар таъсирини ўтказолмайди.

Фикримизча, шу ишлар амалга оширилса, мусулмонлар ўртасидаги тафриқаларни бартараф этиб, уларнинг кўз қарашларини ислоҳ қилади, сафларини жипслаштиришга ёрдам беради.

2. Мен XXI аср мусулмонларининг ҳур фикрли, диний ва дунёвий илмлардан хабардор, ҳар бир ишда фақат Худонинг розилиги-

ни истайдиган ва мусулмонлар бирлиги ва ҳамма жабҳада уларнинг тараққиёти учун хизмат қиладиган бўлишларини истаيمان. Зеро, илм-маърифатсиз ва ҳамжиҳатликсиз ҳеч нарсага эришиб бўлмайди. Бугунги кунда Афғонистонда, Тожикистонда юз бераётган ихтилофли вазият, қиргин-баротлар ва феврал ойида Ўзбекистонда рўй берган воқеалар ҳаммага ибрат бўлмоғи лозим. Токи, ҳар бир мусулмон Яратганнинг ҳузурига виждонини сотган, имонига путур етган ҳолда эмас, ёруғ юз билан борсин. Шундагина инсоннинг бу дунёю охирати обод бўлади. Мен ҳамманинг шундай шарафга эришиб, саодатманд бўлишини Аллоҳдан талаб қоламан.

1. Мусулмон киши замоннинг оқимига қараб оқавермаслиги керак. Ҳар қандай ҳолатда ҳам — бизни қониқтирадим, қониқтирмайдими — Аллоҳга шукр қилишимиз лозим. Ҳозирги етишмовчиликлар, турмушдаги камчиликлар ва бошқа нуқсонлар, Худо хоҳласа, яхши бўлиб кетади. Аллоҳ бундан баттар қилмасин. Энди, айрим ёшларимиз кўп нарсани тушунишмаяпти, сабрсизлик қилишяпти. Ўзларини ўтга-чўққа уришиб, асосий масалаларни эсдан чиқариб қўйишяпти. Шунини унут-

маслигимиз керакки, мусулмон киши ҳар қандай ҳолатда ҳам Аллоҳга шукр этиши ва сабр қилиши, ибодатини адо этиб, ҳаракатини қилиб юравериши лозим. Шунда Аллоҳнинг ўзи хоҳлаганини еткази.

2. Янги аср мусулмонлари ўзaro аҳил, ширин сўзли, гўзал муомалали, уйда ҳам, кўчада ҳам

бир-бирини ҳурмат қиладиган, чин имонли, босиқ, сабрли, дунёвий ва диний илмларни эгаллаган, саховатли бўлишини хоҳлардим. Яна, ҳам орзуим, ҳам насиҳатим — фирқа-фирқа бўлиб юрмасинлар. Бу фирқаланишларнинг ёмонлигини биз кўрдик, XXI асрдаги авлодларимиз, мусулмон биродарларимиз кўрмасин.

Идрисхожи ота ҲОШИМОВ,
1999 йилда муборак ҳаж ибодатини адо этиб келган,
Тошкент шаҳридаги
Абдуллоҳ ибн Масъуд
номидаги масжид муаззини,
70 ёшда.

кил этувчи унсур эмас. Сўзлар ҳар бири вази-
фасини садоқат билан бажараётган содиқ ас-
карга, муаллиф моҳир қўмондонга ўхшайди. Бу
лашкар ҳали кўпдан-кўп зафарлар қучгуси, забт
этган жойларида яхшилик дарахтларини яшнат-
гуси, меҳр-муҳаббат булоқларининг кўзини очиб,
тоату тақво қасрларини бунёд айлагусидир,
ёмонликни, куфрни қувгусидир.

Алишер Навоий ғазалларида ҳадсиз бир
ҳасрат, армон бўртиб кўринади. Одамлари юк-
салган пайт деб баҳоланадиган бизнинг давр
кишилари ҳақида шундай сатрларни ўқиймиз:

*Парим бўлса учиб қочсам улустин, то қанотим бор,
Қанотим кўйса учмоқдин, югурсам то ҳаётим бор.*

Меҳрсиз ва тошбағир инсонлардан зада
бўлган қалб буюклар суҳбатига талпинади,
Ҳақ васлини орзу қилади.

Шоир улкан дард, армон билан тирик. Шеър
ўша армон маҳсули. Халқимизда «Куйган қул
ўланчи бўлади», деган гап бор. Алишер Навоий
халқдан бир шикоят этса, ўзидан минг шикоят
қилади. Ҳолбуки, у зот бизнинг назаримизда ко-
мил инсондир. Унинг ўзи ҳақидаги маломатла-
рини, таъналари ва кинояларини ўқиган киши бу-
юкларимиз тасавуридаги етукликка эришиш
осон эмаслигини ҳис этади. Юзаки қараганда
шоҳларга битилган қасида деб баҳоланадиган
ўринларни кўздан кечиринг. Улар муайян шоҳ-
даги сифатлар эмас, балки шоир унда кўришни
орзу қилган сифатлардир.

Салтанат аҳлининг кирдикорларидан, мад-
доҳ шоирлар ва дин пешволарининг лаганбар-
дорлигидан қалби қақшаган шоир бир байти-
да армонини бундай ифодалайди:

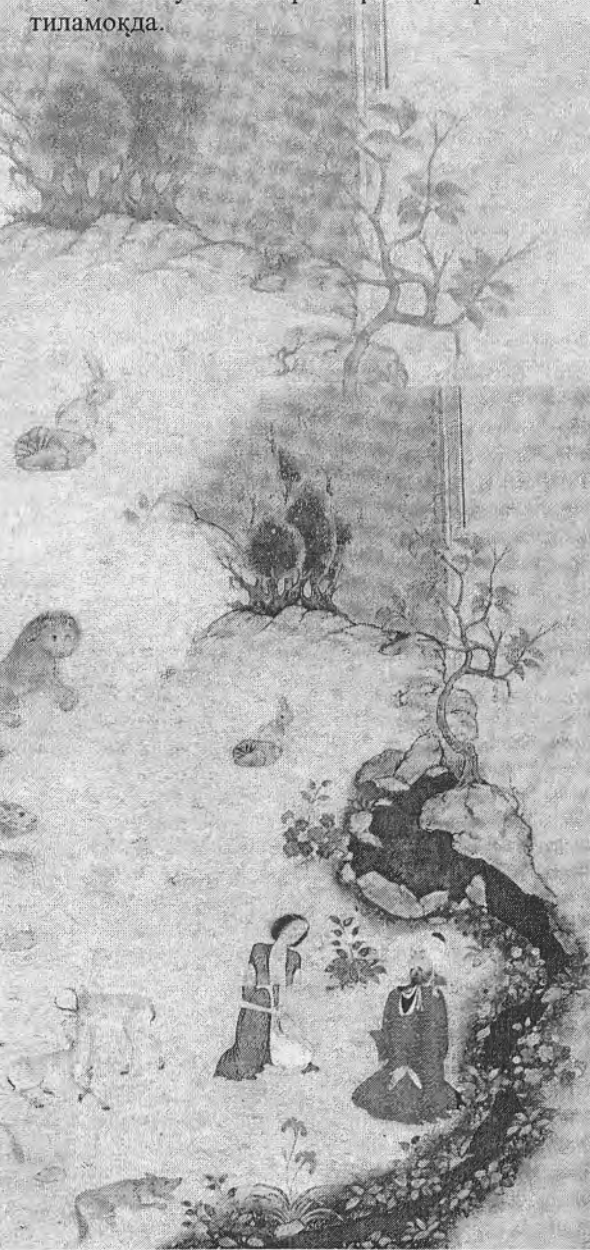
*Чун Навоий кўзи боғлиқ қуш эрур олам аро,
Бу чамандин анга учмоғни nasib эт, ё Раб.*

«Кўзи боғлиқ қуш» қайгаям учарди: ҳар
талпинганда бир жойи яра бўлади. Бир чора
бор — бу ердан учмоқ. Биз «парвоз қилмоқ»
маъносига кўниккан бу сўзнинг «жаннат» де-
ган маъноси ҳам бор. Ҳазратнинг буюк орзуи
— шайтон дўкони бўлган бу дунёдан чинакам
дунёга — учмоғга етишдир.

«Ҳайратул-аброр»да шундай сатрларни
ўқиймиз:

*Ким ўқуса ё қилур эрса савод,
Руҳим агар қилса дуо бирла шод,
Тенгри ишин кому мурод айласун,
Руҳини жаннат аро шод айласун.*

Дуо талабида ётган инсон қалбининг кенг-
лигини қаранг. Дуо қилгувчиларга дуоси мус-
тажоб бўладиган, руҳлари жаннат ичра шод-
ланадиган хушбахтлар тоифасига киришини
тиламоқда.

Пайғамбар алайҳиссалом: «Ишларнинг энг яхшиси ўртачасидир», деб марҳамат қилганлар. Айрим олимлар ўртачаликни чўққи деб аташган. Тоғнинг ўртаси чўққи бўлишини, қуёшнинг ўртага келганда энг юқори нуқтага кўтарилишини бунга далил қилишган. Аслида, икки чети мавжуд нарсалардагина, яъни, инсоннинг чекли онгига сиғадиган ишлардагина ўрталик бўлади. Абдийликка эса, унинг дахли йўқ. Тўғрироғи, инсон учун чегара ва ўрталикни белгилаб берувчи меъёр ўша абдийлик тарафидан келади. Инсон эса, серқирра. Шунинг учун ҳам ундаги ўрталикни топиб олишда бир қатор қийинчиликларга дуч келамиз. Мавдудий айтганидек, инсоннинг бўйнида тўрт нарсанинг ҳаққи бор: Аллоҳнинг, жоннинг, бандаларнинг ва бошқа махлуқотларнинг. Бу ҳақларнинг ҳад-худудини белгилаб берувчи шариатнинг ўзи ўртачалик асосига қурилгандир. Бироқ айрим пайтларда улардан бирининг ҳаққини адо қилиш жараёнида иккинчисининг ҳаққидан олишга тўғри келиб қолади. Масалан, рўза тутиб Аллоҳнинг ҳаққини адо этиш учун очлик билан жоннинг ҳаққидан кечилади. Бу бир қараганда ўртачаликдан четлашдек туюлади. Аслида эса, ундай эмас. Буни билиш учун инсон ҳаётидаги ўртачаликни белгилаб берувчи шаръий меъёрларни яхшилаб ўрганмоғимиз лозим. Шу мақсадда биз мақоламизни мазкур ҳақлар хусусидаги гапларга таяниб, шартли равишда тўрт қисмга ажратамиз:

- 1) Аллоҳнинг ҳаққини адо қилишдаги ўртачалик;
- 2) Бандаларнинг ҳаққини адо қилишдаги ўртачалик;
- 3) Жоннинг ҳаққини адо қилишдаги ўртачалик;
- 4) Бошқа махлуқотларнинг ҳаққини адо қилишдаги ўртачалик.

Аллоҳнинг ҳаққини адо қилишда ўртача бўлиш деганда нимани тушунамиз? Табиийки, ўртачалик асосига қурилган шариатнинг шу борадаги кўрсатмаларидан четга чиқмасликни. Хўш, улар нималардан иборат?

Аллоҳнинг ҳақлари ҳисобланмиш намоз, рўза каби фарз амалларни тарк қилишнинг гуноҳи кабира экани маълум ва машҳур. Шунинг учун ҳам биз бу борадаги ўртачаликнинг нариги қиргоғи бўлмиш ошириб юбориш хусусида кўпроқ тўхталишни лозим топдик. Аввало,

لَا تَكْفُرْ بِاللَّهِ تَفْسًا إِلَّا وَشَعَهَا

«Аллоҳ ҳеч бир жонни тоқатидан ташқари нарсага тақлиф қилмайди» (Бақара, 286).

Қолаверса, бу борада Пайғамбарнинг (а.с.) бир неча кўрсатмалари бор: «Аллоҳ бир неча амалларни фарз қилди, уларга бепарво бўлманглар. Бир неча ҳудудларни белгилаб қўйди, улардан ўтманглар. Бир неча нарсаларни ҳаром қилди, тақияқлади, уларни қилишдан сақланглар ва, унутиб қўйганидан эмас, балки сизларга раҳм қилиб бир неча нарсалардан сукут сақлади, уларнинг тагини кавлаштираверманглар»; «Охиратини деб дунёсини тарк қилган ҳам, дунёсини деб охиратини тарк қилган ҳам сизларнинг яхшингиз эмас...»

Талха ибн Убайдуллоҳнинг айтишича, Нажд аҳлидан бир киши Пайғамбар алайҳиссаломнинг олдиларига келди. Унинг сочлари тўзғиган, то яқин келгунига қадар овозининг шовқини эшитиларди-ю, нима деяётганини билиб бўлмасди. Қарасак, у Ислоҳ ҳақида сўраётган экан. Шунда Пайғамбар: «Бир кеча-кундузда беш вақт намоз», дедилар. «Бундан ортиғини ҳам қилишим керакми?» деб сўради. Расулulloҳ (с.а.в.): «Шарт эмас, хоҳласанг, қилавер», дедилар. Кейин давом этдилар: «Яна рамазон рўзаси». У: «Бундан ортиғини ҳам қилишим керакми?» деб

сўради. Пайғамбар (а.с.): «Йўқ, ўз хоҳишинг билан бўлса, қилишинг мумкин. Яна закот», дедилар. У: «Бундан ортиғини ҳам қилишим керакми?» деб сўради. Пайғамбар (а.с.): «Йўқ, ўз хоҳишинг билан бўлса, бўлаверади», деб жавоб бердилар. Шунда ҳалиги киши ортига қайтаркан: «Аллоҳга қасамки, шундан оширмайман ҳам, камайтирамайман ҳам», деди. Бу гапни эшитган Пайғамбар (а.с.): «Агар у тўғри сўзлаган бўлса, нажот топди», дедилар.

Анас ибн Молик (р.а.) ривоят қиладилар: «Уч нафар киши Жаноб Расулulloҳнинг аёллари яшайдиган ҳужраларга келиб, ул зотнинг тоат-ибодатлари хусусида сўради. Аёллар бу ҳақда хабар беришгач, улар тортиниб: «Расулulloҳ (с.а.в.) қаёқдалар-у, биз қаёқдамиз, у зотга тенглашишга бизга йўл бўлсин! Ахир, Аллоҳ таоло у зотнинг ўтган ва келгуси гуноҳларини мағфират қилган-ку!» дейишди. Шунда улардан бири: «Аммо, мен бўлсам, доимо тунда намоз ўқийман», деди. Бошқаси: «Мен оғиз очмай узоқ рўза тутаман», деди. Яна бири: «Мен бўлсам, аёллардан нари юраман, ҳеч қачон уйланмайман», деди. Кейин Расулulloҳ (с.а.в.) келиб, уларга: «Шундай-шундай, деб айтган сизларми? Аммо, Аллоҳ таоло ҳаққи, мен Аллоҳ таолодан сизлардан кўра кўпроқ кўрқиб тақво қиламан, лекин мен рўза ҳам тутаман, оғиз ҳам очаман, намоз ҳам ўқийман, дам ҳам оламан (ухлайман ҳам), аёлларга уйланаман ҳам. Кимки менинг суннатимдан юз ўгирса, у мenden эмасдир (яъни, менинг умматим эмасдир)!» дедилар.

Мустаҳаб суннатнинг, суннат вожибнинг, вожиб фарзининг, фарз эса имоннинг кўрғони, дейдилар. Кўриниб турибдики, Аллоҳнинг ҳаққини адо қилмаслик имонни шайтон аталмиш душмандан ҳимоясиз қолдириш бўлса, уни адо қилишда ҳаддан ошиш Пайғамбарга умматликдан четлашиш бўлиб турибди...

Банданинг ҳаққини адо қилишдаги ўртачалик дейилганда нимани тушунилади? Табиийки, шариатнинг шу борадаги кўрсатмаларини. Хўш, улар нималардан иборат?

Одам борки, ўзи каби яна бир одам билан маълум бир муносабатда бўлади. Ота-она билан ўғил-қиз, эр билан хотин, дўстлар, қўшнилари муносабатлари... Уларда ўртачаликни ушлаб туриш учун киши шаръий меъёрни ушламоғи лозим. Шаръий меъёр! Нақадар мукамал ва нақадар аниқ меъёр! Ота-онанинг фарзанд устидаги ҳаққи билан фарзанднинг ота-она устидаги ҳаққини ёки эрнинг хотин устидаги ҳаққи билан хотиннинг эр устидаги ҳаққини қиёслаганингизда адолат (ўртачалик) боғидаги гулларнинг исидан маст бўлиб, эсингиз оғаёзади. Дўстлар ва қўшнилари ҳақлари хусусидаги айрим ҳадисларни ўқиб, ҳатто сал ошириб юборилмаганимкин, дейишингиз ҳам мумкин. Чунки, бир қараганда, ўзига яхши кўрганни ўзгалар учун ҳам яхши кўриш ёки аввал қўшнисини тўйғазиб кейин ўзини тўйдириш амри маҳолдек кўринади. Аслида эса, жамиятдаги ўртачаликни вужудга келтириш буларсиз бўлмайди. «Элу юртинг омон бўлса, ранги рўйинг сомон бўлмас» ёки «Қўшнинг тинч, сен тинч» каби маънолар туйнугидан қаралганда, бу мазмун янада ойдинлашади. Одамлар орасида бўладиган муносабатлардаги шаръий меъёр хусусида гапирилганда Пайғамбарнинг (а.с.), бировни яхши кўрсанг, ўртача яхши кўр, эҳтимол эртага уни ёмон кўриб қоларсан, яна бировни ёмон кўрганингда ҳам ўртача ёмон кўр, эҳтимол эртага уни яхши кўриб қоларсан, деган ҳадислари айниқса диққатга сазовор.

Бу борадаги сўзимизни ҳозирча бир оят билан якунлаб турсак:

وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا
كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَّحْسُورًا

«(Бахиллик билан) қўлингизни бўйингизга боғлаб ҳам олманг, исрофгарчилик қилиш билан уни бутунлай ёзиб ҳам юборманг. Акс ҳолда, маломат ва надоматга қолурсиз» (Исро, 29).

Жоннинг ҳаққини адо қилишдаги ўртачалик дейилганда нимани тушуниш мумкин? Табиийки, шариатнинг шу борадаги кўрсатмаларини. Хўш, улар нималардан иборат?

Шариат инсонга нимани буюрган бўлса, унда фойда бор, нимадан қайтарган бўлса, унда зарар бор. Зеро, Аллоҳ бандасига раҳмли ва меҳрибондир. Биз вақтида ухлаш, вақтида ейиш, ичиш каби жоннинг моддий озуқаланишига эмас, муваффақиятлардан ҳовлиқиб кетмаслик ва қийинчиликлардан тушкунликка тушиб қолмаслик каби руҳий озуқаланишга кўпроқ эътиборни жалб қилмоқчимиз. Бу борада ҳам шариат бизга ажойиб бир меъёрни тақдим этган. Биз ҳар бир ишда андозани устозимиз Пайғамбаримиздан оламиз.

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ
لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا

«(Эй Мўминлар), сизлар учун — Аллоҳ ва охират кунидан умидвор бўлган ҳамда Аллоҳни кўп ёд қилган кишилар учун Аллоҳнинг Пайғамбаридан (имон-эътиқоди ва ҳуқ-атворидан) гўзал намуна бордир» (Аҳзоб, 21).

Улуғ Аллоҳ тарафидан бутун башариятга раҳмат қилиб юборилган бу зотнинг чеккан заҳматлари ва улар қаршисида ўзларини қандай тутганлари инсон ақлини лол қолдиради. Шундай улуғ зотни ёлғончи, жинни, таканинг боласи, фолбин, дея ҳақоратлар қилдилар, уйлари-нинг олдига ахлатлар ташладилар, устларидан ичак-човоқларни ағдариб юбордилар, ҳатто бир гал бўғиб ҳам олдилар, йўлларига ўт қўйдилар, ёш болаларга тошбўрон қилдирдилар, ўлдирмоқ қасдида қувладилар, тишларини синдирдилар... Бу азиятлар у зотга акс таъсир қилгани йўқ. Буларга жавобан бир дуоларни Парвардигорга илтижо қилиб: «Эй Аллоҳим, уларни кечиргин, чунки улар билмайдилар», деган бўлсалар, яна бир дуоларида: «Сенинг Ўзинг менга ғазаб қилмаётган бўлсанг бўлди, бу азобларга парво қилмайман...», дедилар.

Ҳатто энг оғир ҳолат — ўлим хавфи қаршиларига келиб қолганда ҳам:

لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا

«Ҳамгин бўлма, шубҳасиз, Аллоҳ биз билан биргадир» (Тавба, 40), дея дўстлари Абу Бакрга таскин бердилар. Хуллас, ҳар қандай оғир ҳолатда ҳам ўртачаликни маҳкам ушлаб, сабр қилиб, тушкунликка тушмадилар. Вақт ўтиб, ўз юртидан қувганларнинг устидан Парвардигорларининг марҳамати ила ғолиб бўлиб, Маккага кириб келаётганларидея сабрнинг бундан ҳам ажойиброқ яна бир намунасини намойиш қилдилар. Зеро, ғалабага сабр қилмоқ мағлубиятга сабр қилмоқдан оғирроқ. Ғалаба нашидасини туйиб, фахрланиб эмас, туяларининг устида Аллоҳга эгилган қўйи шукр қилиб, тасбеҳ айтиб, истиғфор айтиб кириб келдилар. Ҳа, Яратувчининг таълими ўзига яраша бўларкан:

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ وَرَأَيْتَ النَّاسَ
يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ
وَاسْتَغْفِرْ لَهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا

«(Эй Муҳаммад), қачон Аллоҳнинг ёрдами ва ғалаба келса ва одамлар тўп-тўп бўлишиб Аллоҳнинг динига (Исломга) қираётганларини кўрсангиз, дарҳол Парвардигорингизга ҳамд айтиш билан (У зотни ҳар қандай «шерик»лардан) покланг ва У зотдан магфират сўранг! Зеро, У тавбаларни қабул қилгувчи бўлган зотдир» (Наср сураси).

Бу ишни аввалги пайғамбарлар ҳаётларида ҳам кўришимиз мумкин. Чунончи, Юсуф алайҳиссалом кўрган тушлари қанча азоб-уқубатлардан кейин рўёбга чиқиб, орзулари ушалганидан сўнг фахрланишу қувонишларни четлаб ўтиб, Парвардигорига юзланиб:

رَبِّ قَدْ آتَيْتَنِي مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَنِي
مِن تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ
أَنْتَ رَبِّي فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ
تَوَفَّنِي مُسْلِمًا وَالْحَقِّي بِالصَّلَاةِ

«Парвардигорим, менга подшоҳликни ато этдинг, яна барча тушларнинг таъвил-таъбирларидан таълим бердинг. Эй осмонлар ва ерни яратган Зот, дунёю охиратда Ўзинг хожамдирсан. (Умрим битиб, сен Ўзинг белгилаб қўйган ажалим етганида) мусулмон ҳолиmdа жонимни олгин ва мени ҳам солиҳ бандаларинг қаторига қўшигин» (Юсуф, 101), дедилар.

Сулаймон (а.с.) Сабаъ маликасининг тахтини бир кўз юмиб очгунча унинг олдига олиб келиб қўйганларида ҳам ўз қудратларидан гурурланиб, хурсанд бўлиш ўрнига:

قَالَ هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي لِيَلْوِيَّ أَشْكُرْ أَمْ أَكْفُرُ وَمَنْ
شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِ وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّي غَنِيٌّ كَرِيمٌ

«Бу иш Парвардигоримнинг менга шукр қиламанми ёки куфрони неъмат қиламанми, имтиҳон этиш учун берган фазлу марҳаматидир. Ким шукр қилса, бас, албатта, у фақат ўз (фойдаси) учун шукр қилур. Ким куфрони неъмат қилса, бас, албатта, Парвардигорим (унинг шукр қилишидан) беҳожат ва фазлу карам эгасидир» (Намл, 40), дедилар...

Бошқа махлуқотларнинг ҳаққиларини адо қилишдаги ўртачалик деганда нимани тушунилади? Табиийки, шу борадаги шариатнинг ҳукмларини. Хўш, улар нималардан иборат?

Қисқагина қилиб айтганда, бекордан-бекорга ҳайвонларни қийнаш, ўлдириш, дарахтларни қўпориш, жўн турган жонсиз нарсаларни синдириш, парчалаш мумкин бўлмаганидек, бузоқнинг ҳаққи бор, дея сигирнинг сути-ни истеъмол қилмаслик, бу ҳам жонивор, деган эътибор билан заҳарли ҳашаротларни ўлдирмаслик ҳам дуруст эмас...

Алалхусус, ўртачалик шариат ва унинг ҳукмларидир. Сиз ҳар бир ишда шариатни қанчалик маҳкам ушласангиз, шунчалик ўртачаликка эришасиз...

Муқим МАҲМУД

Тилини асраган аёл

Абдуллоҳ ибн Муборак ҳикоя қилади:

Мен Аллоҳнинг муборак уйи Байтуллоҳни ҳаж қилиш ва Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи ва саллам қабрларини зиёрат этиш нияти билан сафарга чиққан эдим. Йўлда бир қора шарпага дуч келдим. Яқинроқ бориб қарасам, жун кўйлак кийган ва рўмол ёпилган бир кампир экан.

— Ассалому алайкум ва раҳматуллоҳи ва барокатуҳ, — деб салом бердим. У:

— «Меҳрибон Парвардигор томонидан салом айтилур»,¹ — деб алик олди.

— Аллоҳ сенга раҳм этсин, бу ерда нима қиялсан? — деб сўрадим. Кампир:

— «Кимни Аллоҳ адаштириб қўйса, унинг учун бирон ҳидоят қилувчи бўлмас»,² — деб тиловат қилди. Унинг сўзидан йўлдан адашганини англадим. Кейин:

— Қаерга кетялсан? — деб савол қилдим.

— «Бир кечада бандасини Масжидул Ҳарамдан Масжидул Ақсога сайр қилдирган Зот поқдир»,³ — деб жавоб берди. Билдимки, у ҳаж ибодатини адо этиб, Байтул Макдисга кетаётган экан. Сўнгра бу ерда қачондан бери турганини сўрадим.

— «Уч кеча-кундуз»,⁴ — деди. Нима еб-ичаётганини сўраганимда:

— «Унинг ўзи мени тўйдирур ва қондирур»,⁵ — деб жавоб қилди.

— Таҳоратни қандай қиялсан? — деб сўрадим кейин. У Моида сурасининг 6-оятини ўқиди:

— «Сув топа олмасангиз, пок тупроқ билан таяммум қилингиз».

— Менинг овқатим бор, ейсанми? — дедим.

— «Сўнгра кечгача рўзани бенуқсон қилиб тутинглар».⁶

— Ҳозир рамазон ойи эмас-ку.

— «Ким ўз ихтиёри-ла яхшиликни ният этса, бас, Аллоҳ шукр қилгучи ва билгувчидир».⁷

— Сафарда бизга рўза тутмасликка рухсат этилган-ку.

— «Рўза тутишингиз, агар билсаларингиз, ўзингиз учун яхшидир».⁸

— Нима учун мен гапиргандек оддий сўзлар билан гапирмаялсан, — десам:

— «У бирон сўзни талаффуз қилмас, магар (талаффуз қилса) унинг олдида ҳозир нозир бўлган бир кузатувчи (фаришта у сўзни ёзиб олур)»,⁹ — деди. Мен савол беришда давом этдим:

— Сен кимсан ўзи?

— «(Эй инсон,) ўзинг аниқ билмаган нарсага эргашма! Чунки кулоқ, кўз, дил — буларнинг барчаси тўғрисида (инсон) масъулдир», — деб Исро сурасининг 36-оятини тиловат қилди.

— Хато қилдим, кечир — деб узр сўрадим. У:

— «Бугун сизлар айбланмайсизлар. Аллоҳ сизларни мағфират қилур»,¹⁰ — деди. Кейин:

— Мана бу туягга ўтириб, карвонинга етиб олишни хоҳлайсанми? — деб тақлиф қилдим.

— «Қандай яхши амал қилсангиз, Аллоҳ уни билади»,¹¹ — деди. Туяни чўқтирдим. Шунда у:

— «Мўминларга айтинг, кўзларини (номаҳрам аёлларга тикишдан) тўсинлар»,¹² — деган оятни ўқиди. Мен кўзимни ундан уздим ва:

— Туяга чиққин, — дедим. У минмоқчи бўлганида, туя хуркиб кетди ва кийимини йиртиб юборди. Шунда:

— «Сизларга не бир мусибат етса, ўз қўлларингиз қилган нарса-гуноҳ сабабли (етур)»,¹³ — деб кироат қилди.

— Шошмай тур, туяни боғлаб қўй, — дедим. У:

— «Биз уни Сулаймонга фаҳмлатдик»,¹⁴ — деди. Туяни боғлаб қўйиб, унга:

— Мингин, — дедим. Туяга миниб олгач, у:

— «Бизларга бун буйсиндирган зот поқдир. Бизлар бунга қодир эмас эдик. Албатта, биз Роббимизга қайтгучимиз»,¹⁵ — деди.

Жиловдан тутиб, қичқириб туяни тез ҳайдаб кетдим. Шунда у Луқмон сурасининг:

— «Юрганингда ўртача юргин ва овозингни паст қилгин», — деган оятини тиловат қилди. Сўнгра секин юриб, шеър ўқий бошладим.

— «Қуръондан муяссар бўлган миқдорда ўқийверинглар»,¹⁶ — деди.

— Менга кўп яхшилиқлар берилди, — дедим мен. У:

— «Ақл эгаларигина эспайдилар»,¹⁷ — деб ўқиди.

Бир оз юрганимиздан кейин:

— Эринг борми? — деб сўрадим.

У Моида сурасининг 101-оятини ўқиб жавоб берди:

— «Эй мўминлар, аён бўлганда сизларни хафа қилади-ган нарсалар ҳақида сўраманглар».

Мен жим қолдим, карвонига етиб олгунимизча унга ҳеч нарса гапирмадим. Етиб келгач:

— Мана карвон, бу ерда киминг бор? — деб сўрадим. У:

— «Мол-мулк ва бола-чақа ҳаёти дунёнинг зийнатидир»,¹⁸ — деди. Бу гапидан карвонда фарзандлари борлигини билдим.

— Улар нима қиладилар?, — деб сўраган эдим:

— «Белгилар қўйилди ва юлдузлар билан топуллар»,¹⁹ — деган оятни ўқиди.

Болалари карвонларда йўл бошловчи эканликларини билдим. У чайлалар томон ишора қилди.

— У ерда киминг бор? — дедим. У яна оят ўқиди:

— «Аллоҳ Иброҳимни ўзига дўст тутди»,²⁰ «Мусо билан Аллоҳнинг ўзи, бевосита, гаплашди»,²¹ «Эй Яҳё, китобни маҳкам ушла».²² Мен:

— Эй Иброҳим, эй Мусо, эй Яҳё! Деб, аёлнинг фарзандларини чақирдим. Олдимга ойдек йигитлар келиб салом берди. Шунда аёл ўғилларига:

— «Энди бир кишини мана шу пулингиз билан шаҳарга жўнатинглар, у энг сара, покиза таомларни танлаб, сизларга ундан ризқ-насиба олиб келсин»,²³ — деди.

Улардан бири бориб, таом сотиб олиб келди ва овқатни дастурхонга қўйди. Аёл яна тиловат қилди:

— «Сизлар ўтган кунларда қилган амалларингиз сабабли (ушбу ноз-неъматларни) пок билиб еб-ичинглар».²⁴

Шунда мен:

— Бу аёл ҳақида гапириб бермагунларингизча овқатларингизни емайман, — дедим. Улар:

— Бу аёл бизнинг онамиз бўлади. Қирқ йилдан бери пок Парвардигорнинг адаштиришидан, ғазаб қилишидан кўрқиб, Аллоҳнинг каломи — Қуръони каримнинг сўзидан бошқа сўзни гапирмайди, — дейишди.

Шунда мен ҳам жавоб тариқасида бир оят ўқидим:

— «Бу Аллоҳнинг фазл-карами, уни хоҳлаган бандасига беради. Аллоҳ улуг фазилат эгасидир».

«Одоблар дурдонаси» китобидан.

1. Ёсин, 58	9. Қоф, 18	17. Бақара, 269
2. Аъроф, 186	10. Юсуф, 92	18. Каҳф, 46
3. Исро, 1	11. Бақара, 197	19. Наҳл, 16
4. Марям, 10	12. Нур, 30	20. Нисо, 125
5. Шуаро, 79	13. Шўро, 30	21. Нисо, 164
6. Бақара, 187	14. Анбиё, 79	22. Марям, 12
7. Бақара, 158	15. Зухруф, 14	23. Каҳф, 19
8. Бақара, 184	16. Музаммил, 20	24. Ал-Ҳаққа, 24

Умар ибн Абдулазиз ва ироқлик аёл

Ироқлик бир камбағал аёл Умар ибн Абдулазизни қидириб келди. Одамлардан: «Амирул мўмининнинг уйи қаерда?» деб сўраганида бир хароба кулбани кўрсатишди. «Мана шу эски уй амирул мўмининнинг уйими?» деб ажабланди аёл. Сўнг ўша ҳовлига кириб, амирнинг аёли Фотимани кўрди. У офтобда ўтириб олган кўйи бугдойни янчиб, ун қилаётган эди. Ироқлик аёл уни хизматкор деган гумонда:

— Амирул мўмининнинг хотини қаерда? — деб сўради.

— Ундан нима истайсан? — деди амирул мўмининнинг хотини.

— Ишим бор эди. Мен Ироқдан келдим.

— Амирул мўмининнинг хотини менман.

Аёл ажабланди. Амирнинг хотинининг бу ҳолатидан таажубланди. «Ранглари оқарган, чарчаган, кийимлари эски. Шу амирнинг хотиними, шу-я?! Бизда қоровулнинг хотини бундан яхши кийнади. Амирнинг хотинининг кийими йиртиқ-а! Ё Аллоҳ», деб ўйларди у.

Бир оздан кейин Умар ибн Абдулазиз келди. Қудуқдан сув олиб, тупроққа аралаштириб, лой қилиб, нураб кетган деворни сувай бошлади. Ҳар лаҳза-ҳар лаҳзада хотини Фотимага қараб кўярди.

Шунда ироқлик аёл Умарни мардикор деб ўйлаб, Фотима бинти Абдулмаликка:

— Эй синглим! Бу лойгар сенга кўп қараяпти, бошингни беркитсанг бўларди, — деди.

Фотима унга жавобан:

— Эй Аллоҳнинг бандаси. Бу киши эрим — амирул мўминин бўлади, — деди.

Аёл ўзини тутолмасдан, йиғлаб юборди. Кўзларидан шашқатор ёшлар тўкилди. Бир оздан кейин Умар ибн Абдулазиз кўлларини ювиб, аёлнинг олдига келди ва:

— Нима юмушингиз бор, холажон? — деб сўради.

Аёл айтди:

— Эй амирул мўминин. Мен эски уйимни тузатиш учун ёрдам сўрагани келган эдим, аммо бу уй менинг уйимдан

ҳам хароб экан. Амирул мўмининнинг уйи меникидан хароброқ экан.

Шунда Умар:

— Эй Аллоҳнинг бандаси. Билгинки, бу уйнинг хароблиги уйларингизнинг обод бўлишига сабабдир. Бу уй кошона бўлса, сизларники харобага айланади. Агар мен эски уйда яшасам, бу ҳолни ҳис қилиб, уйларингизни яхшилаб қуриб бераман. Эй холажон! Айтинг, яна нима истайсиз? — деди.

— Менинг ўнта қизим бор, барчаси бошпанасиз. Уларнинг эри ҳам, бола-чақаси ҳам йўқ. Уларга бир оз мол беришингизни истайман, — деб ниятини баён этди аёл.

Умар ибн Абдулазиз Ироқ волийига мактуб ёза бошлади. Аёлдан: «Каттасининг исми нима?» деб сўради. Аёл айтди. Умар «Фалонга юз динор», деб ёзди.

Аёл Аллоҳга ҳамд айтди. Кейин иккинчи қизининг исмини сўради. Аёл айтди. Умар яна «Фалонга юз динор», деб ёзди. Аёл «Алҳамдулиллаҳ», деди. Шундай ёзиб-ёзиб, ўнинчисига етиб келди. Аёл унинг ҳам исмини айтди. Унга ҳам юз динор ёзганида, аёл амирул мўмининга раҳмат айтиб, миннатдорлик билдирди. Шунда Умар бирдан ўнинчисининг исмини ўчириб ташлади. Аёл ҳайрон бўлиб:

— Нега уни ўчирдингиз? — деб сўради.

— Мен қизларингизнинг ҳар бирига ҳақ ёзганимда «Алҳамдулиллаҳ» деб турдингиз. Мен байтул молдан улуш ажратавердим. Аммо ўнинчисининг номини ёзганимда менга раҳмат айтдингиз. Менда мол бўлмаса, у юз динорни қаердан олиб бераман? Бир кунлик даромадим динорнинг тўртдан учига тенг. Бўлмаса, шуни ола қолинг. Опаларига айтинг, берилган моллардан унга ҳам улуш ажратишин, — деб Умар Ироқ волийига ёзган мактубини аёлга узатди.

Хуллас, «раҳмат» деган сўзга амирул мўминин рози бўлмади. Ироқлик аёл унинг ҳузуридан хурсанд бўлиб чиқиб кетди.

Арабчадан Абдуқоюм ҲИКМАТ таржималари.

У (қуш)ларни фақат Раҳмонгина (самода) тутиб турур.
(Мулк, 19)

Бугуннинг қадрини биз кечаги кунни яхшироқ таниши билангина тўла ҳис эта оламиз. Бугуннинг қадрига кечаги ҳолатимизни ҳамини ёдда сақласаккина етамиз.

Кеча биз ичида яшаган жамият Худосизлиги билан бутун инсониятга ҳавф солиб турган эди. Ҳояси Худосизликка асосланганининг ўзи у жамиятнинг айрим бор ижобий жиҳатларини ҳам ювиб кетарди. Бошқача айтганда, кўриб турган нарсасидан бошқача шионмайдиған коммунизм гоёси мафкура ўлароқ асосда Аллоҳни - яратганини инкор устига барпо қилинган ва бу инкори билан башариятни издан чиқаришига сал қолган эди. Аммо...

Аммо шундай тузумга ҳам дўппи тор келганда дин лозим бўлиб қолди. Вазият ва шароит шунга мажбур этди. Иккинчи Жаҳон урушида Гитлер ер юзидан рус болшевиизмини супуриб ташилаш гоёсини ўртага ташилағач, СССР халқларининг диндор қисмига бу фикр маъқул келиши эҳтимоли туғилди. Коммунистлар ҳокимияти шошилини чора ахтариб қолди: халқнинг кўнглини олиши учун уруш айни қизиби турган маҳали динларга бир оз эркинлик берди. Бу ҳодиса қандай рўй берганини қуйида эълон этилаётган мақоладан билиб оласизлар. Гарчи бу ерда гап асосан православ дини хусусида борса-да, тарихимиз нуқтаи назаридан биз мусулмонларга ҳам билвосита алоқадор туюлди ва сиз азизларга тақдим этишни лозим кўрдик.

Нуруллоҳ МУҲАММАД РАУФХОН

ДИН ЛОЗИМ БЎЛИБ ҚОЛДИ

Уруш кетаётган кунлардан бирида Масков ва Умумрус патриархи Сергей билан Куртитек ва Коломенск митрополити Николай Сталин ҳузурига таклиф этилишиди. Сухбатда Поскребишев¹ ҳам ҳозир бўлди. Авлиё оталар кирибоқ таъзим қила кетишиди:

— Доҳийимиз ва устозимизга шон-шарафлар бўлсин... Қадрдон отамиз... Яшасин ўртоқ Сталин... Сталин уларни тўхтатди:

— Бу нарсанинг кераги йўқ. Мен сизларни жиддий гаплашиб олиш учун чақирдим. Мана, уруш кетяпти. Шу пайтда православ черкови ўз ўрни ва вазифаларини қандай тушунади? — деб сўради.

— Православ черкови кечаю кундуз тинмай шайтони лаъин устидан музаффар бўлмоғимизни сўраб тавалло қияпти.

— Бунинг ўзигина кифоя қилмайди.

— Биз ғалабага ўз ҳиссамизни қўшмоқ учун бир милён рубл хайрия қиламиз.

— Маъқул. Давлатга пул керак. Давлат бу пулни қабул қилади. Бироқ сизлар жуда тор фикр юрипясизлар ёки очиқчасига гапиришдан ҳайиқяпсизлар. Мендан кўрқманглар. Сиз билан биз ҳамкасблармиз-ку, ахир, мен ҳам диний семинарияда

ўқиганман. Демак, мен билан худди ўз одамларингиздек гаплашаверинглар. Русия дин билан мустаҳкам. Рус халқи ҳар доим эътиқодли халқ бўлиб келган ва шундай бўлиб қолади. Ҳатто менинг ўзим ҳам «Худо йўқ», деб айтолмайман. Православ черковининг вазифаси — халқни имон воситасида бирлаштириш ва халқро миқёсга чиқишдан иборат. Сиз билан бизнинг ўртамизда айирмачилик йўқ. Ким православ черковига қарши чиқса, у халқ душманидир. Сизларга давлатдан нима керак? Қанақанги этишмовчиликлар бор?

— Бизга, Иосиф Виссарионович, ҳеч нарса керак эмас, ҳамма нарса етарли.

— Мулоҳаза юрийтишни билмайсизлар ёки кўрқасизлар. Сизлар ўз эҳтиёжингизни мендан кўра яхшироқ билишингиз лозим, амалда эса, шундай бўлиб чиқмоқдаки, мен сизлардан кўра яхшироқ биларканман. Қанақасига сизларга ҳеч нарса керак эмас экан? Ибодатхоналарни сизлардан тортиб олишган. Демак, шаҳарлардаги соборлар ва қишлоқлардаги черковлар сизларга қайтарилиши керак. (Поскребишевга қараб:) Ҳукумат қарорини тайёрланг. Биринчи банд: барча черковлар синодга² қайтариб берилсин. (Патриархга:)

* Юрий Борев. «Сталиниада». М., «Книга» — 1991, стр. 244 — 246.

¹ Сталиннинг ёрдамчиси.

² Православ черковининг бошқарув органи.

Сиз қайтарилиши лозим бўлган черковлар рўйхатини тузинг. Давом этамиз: Синод бинолари ёмон аҳволда. Ёзинг, ўртоқ Поскребишев, иккинчи банд: Дон монастирининг барча бинолари ва Кропоткинодаги хос уй синод ихтиёрига ўтказилсин. Учинчи банд: черков халққа босма сўз билан мурожаат қилиш имкониятидан маҳрум. «Безбожник» (Худосиз) журнали аксилватанпарвар нашр сифатида ёпилсин. Синодга «Москва патриархияси» журналини чиқаришга рухсат берилсин. Журналини шундай номлаш керак. «Безбожник» журналининг босмахонаси ва барча қоғоз заҳиралари синодга ўтказилсин. Кенг миқёсда фикрлаш керак, ўртоқлар. Сизлар билан ва ўртоқ Поскребишев билан бир нарсани маслаҳатлашмоқчиман. Мана, рус православ черкови саховат кўрсатди ва дав-

латга бир милён рубл хайрия қилди. Бу олижанобликка биз ҳам ташаккур билдиришимиз керакми-йўқми?

Поскребишев шоша-пиша бу фикрни маъқуллагандан кейин Сталин давом этди:

— Синодга ўз ишларини йўлга қўйиб олиши учун 500 милён рубл берилсин. Ҳукумат қарорининг тўртинчи банди: Халқ комиссарлари Кенгаши ҳузурида рус православ черков ишлари бўйича кенгаш тузилсин. Рус православ черкови эҳтиёжларини қондириш Кенгашнинг асосий ишидир, деб белгилаб қўйилсин. Бошқачароқ ифодалаймиз: «СССР ҳукуматининг аралашувини талаб қиладиган масалаларни ҳал этиш». Кенгаш раиси лавозимига ўртоқ Карповни тайинлаш мўлжалланади.

Қўрқувдан патриарх ва митрополит тилдан қолгандай ҳолга тушишди: Карпов НКВДда³ диндор аксиланқилобчиларга қарши кураш бўлимини бошқарган ва кўплаб руҳонийларни қамоққа тиккан эди. Ниҳоят, Сергей ота тилга кирди:

— У билан муносабатимиз мураккаброқ...

— Янаям яхши. У сизларнинг эҳтиёжингизни ҳаммадан кўра яхшироқ билади ва қандай қилинса, сизларга фойдали бўлиши зарурлигини тушунади.

Сизга қандай мурожаат қилишни билмай турибман: «ўртоқ Сергей» дейми ёки «патриарх ота» дейми... хуллас, менинг олдимга энг батафсил фикр-мулоҳазалар билан келинг.

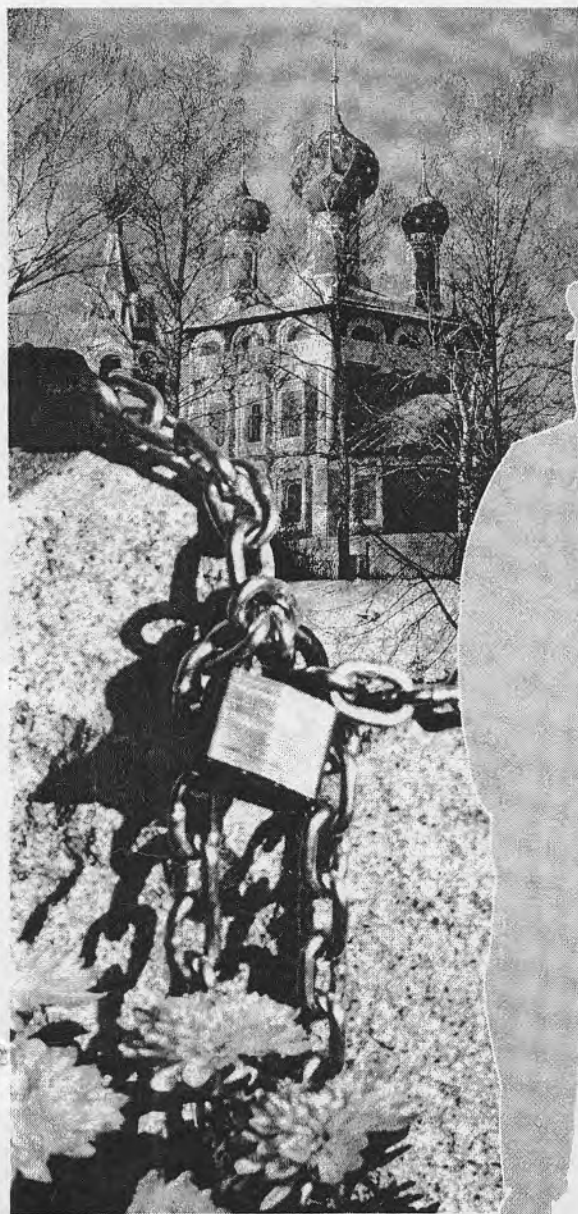
Бу суҳбат кечқурун бўлиб ўтган эди. Эрталаб «Безбожник» журнали бош муҳаррири Емелян Ярославскийнинг ёнига иккита формали киши кириб келди. Унвони каттароғи шундай деди:

— Журнал чиқиши тўхтатилади. Ишни топширишгаям ҳожат йўқ. Сиз ўн беш дақиқа ичида бинони бўшатиб қўйишингиз керак. Ҳамма нарса мусодара қилинди.

Ярославский шу заҳотиёқ «Правда» газетаси бош муҳаррирининг ёнига чопди. У «юқорига» сим қоқди ва Поскребишевнинг изоҳларини диққат билан эшитиб бўлгач:

— Ҳаммаси жойида, ўртоқ Ярославский, энди сизга иш топиш ҳақида ўйлашимиз лозим, — деди.

Ўрисчадан
Аъзам ЎКТАМ
таржимаси.

³ Народный Комиссариат Внутренних дел (Ички ишлар Халқ комиссарлиги) номининг қисқартмаси.

Абдулла АЪЗАМ,

1947 йилда Балиқчи қишлоғида туғилган. Физика-математика фанлари доктори, профессор. «Тафаккур» журнали бош муҳаррири ўринбосари.

1. Сўзимни бир ҳикоя билан бошламоқчиман. Мустақилликка эришганимиздан сўнг, муҳожирликдаги ҳамқишлоғимиз Абдулмўмин отанинг ўғли Абдулазиз ҳожи юртимизга меҳмон бўлиб келди. Танишдик, суҳбатлашдик. Гурунглاردан бирида у киши сўраб қолди: «Мен хорижда туғилиб улғайдим. Ота юртимиз ҳақидаги хабарларда Шўро тузуми динни тақиқлагани, ҳамма даҳрий бўлишга маҳкум, ким диндор бўлса, ишдан ҳайдалиши, қамалиши, ҳатто отилиб кетиши ҳақида эшитар эдик. Шу гаплар ростми?» «Ҳа, асосан рост», деб жавоб берди суҳбатдошлар. «Унда Ўзбекистон мусулмонлари ҳақиқий қаҳрамон» экан», деди Абдулазиз ҳожи.

Бу баҳо бизга муболағали туюлди. Меҳмон изоҳ берди: «Бир юз эллик йил ғайридинлар истибдоди остида яшаб, қатагон даврларни бошидан кечириб, имон-эътиқодини сақлаган халқ қаҳрамон эмасми? Ахир, бу давр ичида бир эмас, бир неча авлод алмашганку! Холбуки, ҳеч бир тазйиқларсиз, 20-30 йил мустамлака бўлиб, диндан ажралиш даражасига етган қавмлар бор. Мен ёши тўқсондан ошиб, йўлга ярамай қолган кеска отамнинг истагини бажо этиш учун Ўзбекистонга келар эканман, хоҳ ишонинг, хоҳ ишонманг, бирор мусулмонни учратмасам керак, деб ўйлаган эдим, ҳатто ўзбекча гаплаша оладиган одам топилишига ҳам шубҳа қилганман».

Хулоса шулки, ўзбекнинг имони қалбининг энг чуқур жойида маскан тугган. Бу ҳол бизга ҳар қанча фахрланишга ҳуқуқ беради. Мустақиллик туфайли юртимизда динимиз учун кенг йўллар очилди, ҳожилар сони муттасил ортиб бормоқда, диний илмга интилиш кучаймоқда, бу эҳтиёжни қондиришга қаратилган адабиётлар чоп этилмоқда. Аллоҳнинг

марҳамати билан Ўзбекистон яна диний илмлар равнақиға ўзининг муносиб ҳиссасини қўшажак.

Қалбимизда имон чўғи сақланган бўлса-да, тан олишимиз керакки, бир қатор сабаблар, жамладан, худосизлик мафқурасининг 70 йиллик ҳукмронлиги оқибатида уни анча мунча кул босган. Аста-секинлик билан бир қатор нохуш («бисмиллоҳ»ни унутиш, ароқ ичиш, ўзганинг мулкини ўзлаштириш, зино, сўзда турмаслик каби) иллатлар қай даражададир миллатимизга юкиб улгурди. Шулардан учтасига алоҳида уруғ беришни истар эдим, булар: порохўрлик, алдамчилик ва тўхмат. Аввал саналган иллатлар маълум бир шахсни гуноҳга ботирса, кейинги уч касофат миллатимизнинг бугунини заҳарлайди, келажакка таҳдид солади, иқтисодий тараққиётимизга ҳам, ижтимоий равнақимизга ҳам тўсиқ бўлади. Бу дардларни енгишимиз шарт. Шунда имон-эътиқодда ҳам, тараққиётда ҳам дунёнинг олдига тушамиз.

Албатта, порохўрликка қарши кураш ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар вазифаси. Лекин бутун дунё тарихи ва тажрибасидан яхши маълумки, порохўрлик курашиш энг қийин бўлган жинойят туридир. Шундай экан, бу иллатни енгишнинг асосий чораси — диний тарбияда, одамларга Аллоҳнинг борлигини, ҳисоб-китобу савол-жавобнинг ҳақлигини эслатиб туришда. Яъни, пора олиш жуда оғир гуноҳ экани, порохўрлик билан мунтазам шуғулланиш ва уни тирикчилик манбаига айлантириш кишини диндан чiqариши кенг оммага сингдирилиши керак. Қолган икки иллатни ҳам фақат

диний тарбия билангина йўқотса бўлади. Дин бу соҳада ўз имкониятларини тўла намоён этиши учун унга шароитлар яратиб бериш керак. Чунки Ислом поклик, ҳалоллик динидир, бу динда тоат-ибодат таҳоратни талаб этади. Шу мазмундаки, ибодат ўзидан-ўзи мусулмонни гуноҳлардан фориг этмайди, киши аввал ҳам жисман, ҳам қалб-ан ўзини поклаши, сўнг ибодатга юз тутиши лозим. Жамият ҳам Аллоҳга таважжуҳ этар экан, бунга монъелик қиладиган ижтимоий нопокликлардан халос бўлиши, бу борадаги ҳаракатни сусайтирмаслиги лозим.

2. Бугун Ер юзиде одамлар икки юздан ортиқ давлатда истиқомат қилмоқда. Албатта, одамларни бирлаштирадиган омиллар кўп: мазаби, тили, яшаш тарзи, жуғрофий яқинлиги, урф-одатлари ва ҳоказо. Лекин бугун бундай омиллар ичида энг кучлиси бир давлат бўлиб, бир раият бўлиб яшаш эканлиги равшан. Жаҳон харитасига боқсак, давлатларнинг ижтимоий ва маиший шарт-шароитлари нақадар турфа хил эканининг гувоҳи бўламиз. Табиий, ўзини онгли фуқаро деб ҳисоблайдиган киши «Жаҳоннинг бу курак харитасида бизнинг ёш республикамиз қай мавқеда? XXI асрда у қандай мартабага эришади?» каби саволлар ҳақида ўйланиши, жавоб излаши табиий.

XX аср давомида муайян тарихий сабаблар туфайли давлатларнинг иқтисодий тараққиётида улкан фарқлар юзага келди. Бир томондан йигирмага яқин давлат иқтисо-

ОЛМОНИЯДАН

Баҳодир КАРИМ,
ТошДД ўқитувчиси, филология
фанлари номзоди.

Кёlnдаги Диёнат ишлари Турк-Ислон
бирлиги хизмат биноси

ТААССУРОТЛАРИМ

Профессор Зигрид Клаймixel

Бугун хорижга чиқиш одат тусига кириб бўлди. Фақат савдогарларгина эмас, балки ўқиш-ўрганиш ва тажриба алмашиш ниятидаги ўқувчи-талабалар, муаллим ва илмий ходимлар ҳам дунёнинг турли мамлакатларига бориб келмоқда... Зотан, дунё кезиш инсон тафаккурини уйғотади, дунёқарашини тўлатади. Мутлақо бегона бир урф-одат, тартиб-тузгун билан яшаётган одамларни кўриш ўз ҳаёт тарзингизга, миллатдошларингиз турмушига теранроқ назар ташлашингизга ва таққослашингизга имкон беради. Бировнинг хотиржамлигини кўриб, ўзингиздаги безовталиқ сабабларини излайсиз. Ўзгаларнинг ёлғизлигидан ҳайратланиб, жамликнинг қадрига етасиз...

Мен Тошкентда бир неча йилдан буён фаолият кўрсатиб келаётган Олмониянинг «Немис Академик алмашувлар хизмати» (ДААД) ташкилоти эълон этган конкурсда муваффақиятли қатнашдим. Шукрим, Аллоҳ бизга ҳам Берлиннинг машҳур Гумболд университети қошидаги Марказий Осиёни ўрганиш институти билан бир оз муддат ҳамкорлик қилишни насиб этган экан. Институтга асримиз бошлари адабиёти, 20 – 30-йиллар имлоси, Фитрат, Чўлпон ижодлари билимдони, татар, бошқирд, қозоқ ва умуман, шарқ халқлари тил-адабиёти бўйича кўриникли мутахассис ҳисобланмиш профессор Ингеборг Балдауф хоним раҳбарлик қилади. Айнан шу профессор ташаббуси билан институт кутубхонасида энг ноёб газета, журнал ва китобларнинг фототасмага туширилган нусхалари жамланган. Уларни ўрганиш менинг кунлик юмушим эди...

Бу ўринда мен сизларга сафар жараёнида кўрган айрим воқеа-ҳодисалар ва олганим таассуротларни ҳамда дафтаримдаги баъзи қайдларимни тақдим этишни маъқул топдим.

Мени қизиқтирган саволларнинг айримларига профессор Зигрид Клаймixel хоним жавоб бериши мумкинлигини айтди Балдауф хоним. Учрашдим. Абдулла Қодирий бўйича маърузалар ўқиётган экан. Айтмоқчи, бу профессор ўзбек халқ оғзаки ижодини, ўзбек мумтоз адабиётини, XX аср аср ўзбек адабиётини яхши билади. Адабиётга доир қомусларга Тоғай Мурод ва Ҳалима Худойбердиевалар хусусида мақолалар ёзиб берганидан ҳам хабарим бор. Бизнинг илмий жамоатчиликка унинг 1993 йили Виесбаденда нашр этилган «Шарқона ёзиш анъанасининг ривожланиши. 1910-1934 йиллар ўзбек драма ва насрий асарлари тадқиқи» номли китоби яхши таниш. Ҳозирги кунда Алишер Навоий ғазалларига назиралар боғлаган турк шоири Аҳмад Пошо ижоди билан шуғулланади. Аниқроғи, Алишер Навоий ва Аҳмад Пошо муносабатларини ўрганади. Аҳмад Пошонинг Алишер Навоий ғазалларига ёзган ўн еттита назирасини аниқлаган. Айни мавзуда 1997 йили сентябрда ТошДД ўзбек филологияси факултаси талабаларига маъруза ҳам ўқиган.

Мен ўзимга тегишли умумий мавзуларга суҳбатни йўналтираман. Шарқ адабиётининг билимдони, Жалолиддин Румий тўғрисида махсус китоб ёзган, Қуръони Каримнинг немисча таржимасига сўзбоши битган машҳур олима Аннемари Шиммел номини тилга олганимда Зигрид хонимнинг кўзлари чақнаб, юзига табассум ва жиддият инади. Унинг ҳақиқатан билимдон эканини, форс, араб, урду, пушту тилларини чуқур билишини айтади: «Дарвоқе, 1919 йили туғилган. Келгуси йили саксон ёшга тўлади. Унинг бир хислати бор. Жуда катта анжуманларда маърузага чиқиб, айрим олимларга ўхшаб ярим соат — бир соат сўзламайди. Қўлида қоғоз, аммо унга қарамайди, кўзларини юмиб, диққатини жамлаб, баъзан ён-

ларига қараб-қараб маъруза ўқийди. Ва белгиланган муддатда сўзини тамомлайди», дейди Зигрид хоним кекса профессор таърифида.

Тасаввуф билан шуғуллангани сабабли маълум бир руҳий диққат жамлаш хусусида сўзлашамиз. Мен бизнинг профессор Нажмиддин Комилов аудиоторияда баъзан шундай маърузалар ўқишини эслатаман. Зигрид хоним унинг асарлари билан таниш-лигини айтади.

Мен профессор хонимдан замонавий немис адабиёт назарияси, адабиётшунослигидаги янгича йўналишлар хусусида сўрайман.

«Бунинг учун сиз қайсидир маънода бу ердаги олимлар тўғрисида тасаввурга эга бўлишингиз керак. Акс ҳолда «Фарғонада тариқатлар» мавзуда тадқиқот олиб бораётган бир олимимизнинг шогирди ҳолига тушишингиз мумкин. Фарғона водийига сафар қилганимизда (1997 йил) ўша шогирд дуч келган одамдан, менга Фарғонадаги тариқатлар тўғрисида сўзлаб беринг, дея илтимос қилиб, бизни жиндай уялтирди. Оддий халқ тариқатни қаердан билсин. Баҳовуддин Нақшбанд тўғрисида нималардир гапириши мумкиндир ўша одамлар. Аммо...»

Мен гаплар моҳиятини англайман ва немис олимларидан Юнг, Ничше, Фрейд, Фромм ва, айниқса, герменистикачи олим Гадамер ижодлари билан таниш-лигимни билдираман. Шунда суҳбатдошим ўйланиб қолади, мавзу жиндай чуқурлашади. Кутубхонадан кутубхонага ўтамыз. Махсус китоблар билан таништиради. Зарур асарлардан фотонусха олиш ниятида белгилаб бораман. Ўрни келганда Зигрид хоним ҳам мендан Навоий ғазалларидаги айрим ўзи тушунмаган мисраларни ёки Қодирий ҳикояларидаги баъзи манзара ва сўзлар шарҳини сўрайди. Шошилмасдан, соддалаштириб сўзлаб бераман. Илғайди ва 55 – 60 ёшлардаги профессор ёш боладек яйраб кетади...

Аввалига беш, сўнгра йигирма дақиқа суҳбатлашишга рози бўлган Зигрид хоним кутубхонадаги абонентлар зали ва китоб жавонлари орасида мен билан уч соатлар қолиб кетди. Мен барча кўрсатган ёрдамлари учун миннатдорлик билдирдим.

Сешанба, жума кунлари Абдулла Қодирий бўйича маърузалар ўқиётган экан. Таклиф этди. Сешанба куни бордим. «Жума куни яна келинг. «Жинлар базми»ни муҳокама қиламиз», деди. Вақт масаласини ўйлаб хайрлашдим.

Ғалати бир йигит

Шанба кунлари ҳам дам олиш. Кутубхона ишламайди. Бир айланиб келай деб меҳмонхона орғидаги Шпрее дарёчаси бўйига чиқдим. Шпрее бўйида — нарироқда тумонот одам, хийла гавжумлик. Борсам, бозор... Китоблар, эски-туски нарсалар, маркалар, ҳайкалчалар, чинни-пинни идишлар, тутатқичлар... Қўйинг-чи, нарса кўп. Тошкентдаги «Тезиковка»ни эслатади. Аммо анча кичкина ва бунинг устига акса-

рияти «антиквар» (осориатиқа) моллар. Мен ёзув машинкасига харидор бўлгандек нарх сўрайман, унча қиммат эмас, аммо юк бўлишини ўйлаб...

Кета туриб ғалати бир сотувчи йигитга кўзим тушди. Томоша қилдим. Кийим-кечаги жойида, туфли, шим, кўйлак, куртка. Аммо бош... Сув кўрганми у бош?! Сап-сариқ, патланиб кетган, кигизни эслатади. Узун. Хоҳ ишонинг, хоҳ ишонманг, эшиб-эшиб турмак-лаб қўйилган. Бунинг бир балоси бор-ов, аниқроғи, қандайдир сектага мансуб бўлса керак, дея тахмин этдим. Зотан, Берлин кўчаларида бундай ғалатилар онда-сонда учраб туради. Баъзилари сочининг икки тарафини қайчилаб-қириб, сочни хўрознинг тожига ўхшатиб тиккайтириб олади, узунлиги 10-15 см. келади. Бир хиллари бор, кийим-бошига одам қараб бўлмайди...

Хаёлимга қайта-қайта динимиз покизаликка нақадар эътибор бериши келаверади. Исломда ҳам кўнгул, ҳам жисм покизалиги бор. Мусулмонлигимдан қаноатланиб қувондим. Шукр айтдим.

Топилдиқ

Зиёиларнинг иш шароити яхши, ҳавас қилгулик. Мен ҳам ўзимни бир илмий ходим ҳис этиб, ҳар куни етти-саккиз соат микропринтер олдида фототасмалардаги газета-журналларни ўқийман. Илкони борида Исмоилбек Гаспринскийнинг «Таржимон»и билан қизиқдим. Варақлай бошладим. Туйқус «Андижондан ўлан савол-жавоб» сарлавҳаси эътиборимни тортди. Қарасам, Сулаймонзода Чўлпоннинг саволи ва унга Гаспринскийнинг жавоби. Тилла топгандай шодландим. Мана ўша топилдиқ:

Савол: «Муҳтарам устозимиз Исмоилбек жаноблари! Андижоннинг баъзи буюклари бана деюрлар: «Сан Шалола, Турк юрди, Шаҳбал, Вақт ва Йқбол ўқиюрсан, на учун Мирзо Бедил ва Хўжа Ҳофизлари ўқимаюрсан?» Бу суола жавоб ўлмоқ узара сўйламая бир шай буламадим. Агар жавоб бор эса, «Таржимон»да дарж эдилмасини қат-қат рижо эдиюрим. Агар жавоб йўқ эса, «бу янги адабиёти» сува, оташа отуб, вақтим ўлдуқча Мирзо Бедил ила Хўжа Ҳофиз мутолаадан айрилмажамим.

Сулаймонзода Абдулҳамид Юнусов».

Жавоб: «Ай баним қаро ёзили шогирдим, санга ва сизлара ажалан жавоб веражагис... Рижо эдиюрим, ҳамон адабиёти оташа ёндирмангиз, сува ботирмангиз! Сақин-сақин, бир даҳа бана «муҳтарам устоз» демангиз! Ўтис сана дарс верарак адабиётнинг оташа ёндирилмоқ эҳтимолини эшидан бир «устоз» муҳтарам ўлмас, ҳам устоз иддао эдиламаз, ул эса, ул эса бир бадбахт муаллимдир!

Мирзо Бедил Ҳиндистоннинг Шайх Саъдийдир. Ёздиги тамсиллари, вердиги насиҳатлари ҳақиқатан гўзал ва нофёе шайлардир. Хўжа Ҳофиз эса, маълум...

Бунлари бир, ики, беш дафъа ўқингиз!

Бунлардан янги ва ёки эски адабиёта қаршу бир сатр кўрсангиз, бана хабар эдинг... Бунлар инсон қалами-

дан тўқилмиш марғуб девонлардир. Локин «Қуръон» дегил (эмас. – Б.К.), ё бунлар Қуръони азимушшаннинг била қирқ жилддан иборат ўн бир турли тафсири вордирки, бунга «Қуръон адабиёти» демак ўлур.

Қардошим, адабиёт оташа ёқилур шайлардан дегилдир, ружу ила тавба келтирингиз.

Мирзо Бедил, Шайх Саъдий, Хўжа Ҳофиз ўқит-йурлар, ўқитмалидирлар. Локин бунларда бўлмиш-ан шайлари ўқумоқ ва англамоқ лозим келмазми?

Бунлар тўрт-беш юз сана муқаддам ёзилмиш шайлардир, асри ҳозира доир бир сўз сўйламамишлардир. Бу кун, бу асри билмак истасангиз, на Шайх Саъдий раҳбарлик, на-да Мирзо Бедил далиллик эдир. Замонамининг тижоратиндан, рақобатиндан, идорасиндан, сиёсатиндан, эҳтиёжи ва заруратиндан, урушмасиндан, талашмасиндан хабар ва маълумот Мирзо Бедил ёки Ҳофизда булунмаз.

Агар бунлари билмак керак эса, иқболлари, таржимонлари, вақтлар, турк юрдлири ва даҳо соирлари ўқималидир. Агар керак дегил эса, бошингизи юқорийа қалдириб, йилдизлара, сайёралара боқ-да дурингиз! Локин «адабиёт»и ёндирмангиз — айбидир... Адабиёт сиза:

— Жоҳил ўлингиз, демаз.

— Сафил ўлингиз, демаз.

— Олама қулинч ўлингиз, демаз.

— Дунё севар киши ўлингиз, демаз.

— Соир инсонлара нисбатан ҳайвон қолингиз, демаз.

Адабиёт ўтда ёнмаз, сува ботмаз. Локин ёндиранлари ёндирир, ётиронлари ётирир, сува дегил, чамура, балчиқа ботирир!

Ботдигимиз, ётдигимиз озми ўлдики, даҳо иста-йурсиниз?

Мирзо Бедил, Ҳофиз Шерозий, Шайх Саъдий, «Гулистон» ёки «Анварул ошиқин» ҳап улуг исмлардир, ҳап мағруб асарлардир, бунлари ўқимали, локин бунлар кофий дегилдир; замонимиз ғайри замон, гурунглари-миз ғайри гурунг. Асринг, замонинг камолат ва ирфони эски адабиётда бўлинмаз, янги адабиётда бўлинур... Асринг, замонинг ҳол ва довушларина кўз, қулоқ веринг. Шуҳратли олами Ислому бу кун бир «дорул ожизин ва макони ғофилин» сувратина келмиш бўлнийур... Бу доиранинг бир маҳалласи Андижон, икинжи маҳалласи Боғчасарой ҳаробаларидир.

Бу жавоби ҳар каса ўқия билирсиниз.

Махфий дегилдир».

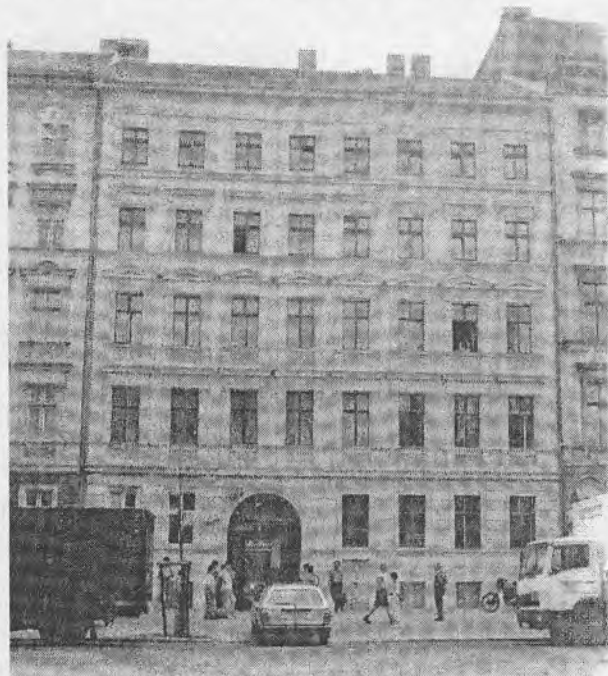
«Таржимон»нинг 1913 йил 27 нўябр сониди дарж этилган бу савол-жавоб, яъни, кичик бир топилдиқ ана шудир. Махфий дегил, уни ҳар кас ўқий билир. Шу ниятда кўчирдик.

Меҳмондорчилик

Профессор Ингеборг Балдауф меҳмонларини Берлиндан унча узоқ бўлмаган қадимий-тарихий обидаларга, музейларга бой бўлмиш Потсдам шаҳарчасини томоша қилдириши одат тусига кирган, десам, янглишмаган бўламан.

Шаҳарчага кираверишда узоқроқдан шарқона услубда қурилган, қуббали, минора ва унинг тепасига ой белгиси қўйилган бир бино кўринди. Профессор хонимнинг хўжайини Герхард ака: «Бу масжид, масжид», деб чулдираб қолади ҳазиллашиб. Дарвоқе, Герхард ака жуда дилкаш одам. Хушчақчақ, ҳазилкаш ва сиз билан эски қадрдон ошналардек бирпасда тил топишиб, сўзлашиб кетади. Кўнглингизга қараб муомала қилади. Потсдам тарихини жуда яхши билади. Кўзимиз ўнгида турган айни бино тарихини ҳам Герхард ака бир зумда тушунтириб беради. Маълум бўлишича, бу бинони шарқона услубдаги уй-жойларга ҳавасманд бир бойвачча асримиз бошларида қурдирган бўлиб, у пайтларда бинога ўша кишининг буғ машинаси жойлашган экан. Бино ҳозир ҳам ишлайди. Чамаси атрофдаги уй-жойларга сув ҳайдаб берадиган ускуналар шунда жойлашган.

Потсдамда немис подшоҳларининг саройлари, оромгоҳлари мавжуд. Ситеиленхоф. Бу саройни немисларнинг охириги кайзери ўғлига атаб 1910 йилларда қурдирган. Бино бир юз етмиш хонадан таркиб топган. Ҳозирда бир неча ўн хонаси музей сифатида ишлайди. Қизиғи шундаки, 1945 йил 29 июлдан 2 августгача Потсдам конференсаси вакиллари ўз одамлари билан шу бинода иш олиб боришган. Сталин, Трумэн ва Черчиллар учун алоҳида иш хоналари ажратилган. Уларнинг иш хонасидаги жиҳозлар, китоблар ҳозирда музей қарамоғида. Каттароқ умумий йиғилиш залида доира шаклидаги махсус стол жойлашган. Унинг тик кесими уч метру беш см.ни ташкил этади. Давлат арбобларининг тенглик-

Берлиндаги Диёнат ишлари Турк-Ислому билиги хизмат биниси

Эссен шаҳрида жойлашган Фотиҳ жомеъи

ларини таъкидлаш учун махсус ясатилган бу тарихий стол. Ва яна учта оромкурси...

Немис подшоҳларининг эски ва янги саройлари ҳам музей. Янги саройдаги бир хонанинг бутун бир деворини италиялик rassom Андрее Челести (1637 — 1712) томонидан ишланган «Темур ва Боязид» деб ном берилган асар эгаллаган. Тикилиб ўйлаб қоламан: rassomга нима илҳом берди экан?

Потсдамда кўрган-кечирганларимни бу шаклда чала-ярим ҳикоя қилишда давом этаверишим мумкин. Яхшиси, меҳмоннавозликка қайтай.

Балдауф хонимнинг уйига келдик. Бирпасда пазанда қиёфасига кирган профессор дастурхон тузди. Руҳиятимизни, урф-одатларимизни жуда қойилмақом қилиб ўзлаштиргани анча сезилади: «Келинг-келинг», «қани-қани», «олинг-олинг». Герхард ака бўлса, чойнак-пиёлага эгалик қилди. Чойни уч марта қайтариб, дамга қўяр экан: «Ана энди чой бўлди», дейди менга маъноли қараб. Хонадон соҳибларининг хатти-ҳаракатларидан хурсанд бўлиб, чойдан ҳўплайман.

Орадан ҳеч қанча вақт ўтмай Балдауф хоним овқат ҳам тайёр бўлганини айтади. Герхард ака нон ушатади. Дастурхон гирдига қўйиб чиқади. Дастурхонга гўштли овқат тортилади. Аммо мен бир оз тортингандек бўламан. Мусулмонларнинг одатларию тамаддиларидан яхшигина хабардор мезбон хоним менинг ҳолатимни дарҳол илғаб олади.

«Қани, олинг, Баҳодир, гўшт масаласида ўйлаб, тортиниб ўтирманг, гўштни атайлаб турк қассобларидан олдим», дейди.

Ўзгаларнинг эътиқодини ҳурмат ҳам мезбоннинг юксак маданиятидан далолат эди.

Иштаҳам очилади ва қиёсга, ўйга бериламан...

Бир бориб кўрдим

Минг бор эшитгандан бир бор кўрган яхши, деган гап бор. Албаттаки, биз Германияда мусулмонлар кўплигини, масжидларнинг бисёрлигини кўп эшитганмиз. Берлинда бўлган пайтларимда шу эшитилган хабарнинг ҳақиқатига гувоҳ бўлишни истадим. Мен яшайдиган меҳмонхона ва кутубхонага борадиган кўча-кўйда ҳижобланган аёллар онда-сонда учраб қолади. Аммо улардан бир нарса сўраш ноқулай. Соқоллилар кўп. Бироқ ҳар бир соқол қўйгани мусулмон деб гумон қилиш мумкин бўлмаганидек, соқолсиз

кишиларни-да мусулмон эмас, дейиш ноўрин, албатта.

Айтмоқчи, Берлинда баққолларнинг кўплари турклар. Улар билан тиллашишим осон. Немисчада узоқ дудуқлангандан кўра туркчасига қўнишиб қўя қоламан. Суриштириб, маълумот олдим.

Метронинг Котбуса Тор бекатида бир жомеъ бормиш (аслида, Берлиннинг ўзида ўнга яқин катта-катта жомеъ бор экан). Ҳалиги бекатни изладим, топдим. Бекат майдонига кирган киши ўзини Туркияда юргандек ҳис этади, десам, хато бўлмас. Аксарияти турклар, савдо қилади. Кийим-кечак, мева-чева сотади. Бу жойни «Кичик Истанбул» дейишлари ҳам бежиз эмас экан.

Ана жомеъ. Пештоқда арабий имлодаги ёзувни ўқийман: «Мавлоно жомеъи». Берлиндаги энг кўп жамоа йиғиладиган масжидлардан бири шу. Бироқ бунинг баланд-баланд қуббаси, узун-узун миноралари йўқ. Кўп қаватли бир бинонинг нисбатан кўрimsиз эшигидан кирасиз ва имон инган қалб сингари кенг бир айвонга чиқасиз. Бу ер масжид саҳни ҳисобланади. Ёнида таҳоратхона, сартарошхона, китоб дўкони, озиқ-овқат ва ҳ.к. Масжиднинг ички қисми кўтариб-тушириладиган, йиғиладиган парда-деворлар билан қисмлаб қўйилган, жума маърузасига қадар дарс қилинаркан.

Жамоанинг аксарияти турклар, айримлари занжи, малайзиялик, арабистонлик. Оврупаликлар ҳам бор, лекин жуда кам.

Маърузани... айтмоқчи, бағоят гўзал ва ҳикматларга тўла бир маърузани турк тилида эшитасиз. Имом тўлқинланиб сўзлайди, юзидан нур ёғилади: «Биз исломий одоб-ахлоқни бу ғайридин жамиятида телевизорлардан, газета ва журналлардан ўргана билмаймиз. Фақатгина мана шундай жамоатлардагина ўрганишимиз мумкин».

Берлиндаги масжидлардан бирини бир бориб кўрдим, тасаввурим ёришди. Жума ўқиб, меҳмонхонага қайтдим.

АЖАБ САВДОЛАР

Насруллохон дарвозахона-сига очган дўконида савдо билан банд эди. Бир пайт кўча бошларидан тиланчининг овози келди. Харидор билан савдосини битиргач, пуллари титкилаб, орасидан майдаларини ажратди-да, кута бошлади. Тиланчи икки-уч қўшнингнинг эшигини қоқа-қоқа, ниҳоят Насруллохоннинг дарвозасига етди.

— Садақа радди бало, Аллоҳнинг йўлига садақа қилинглр!.. — дерди у овозини шеърӣ оҳангга солиб.

Бу овоз Насруллохонга негандир таниш туюлди. Аммо кўп ҳам аҳамият бермай, сиқимидаги пуллари ниндамай узатди. Ажабки, тиланчи пулга қўл чўзмади, киприк ҳам қоқмади.

— Менга нон обчиқинг, бойвучча, пулни нима қиламан! — деди дабдурустдан.

Насруллохонга қариянинг бу ғайритабий, сурбетона қилиғи ҳам таниш туюлди. Аммо қаерда, қачон кўрган экан? Ҳадеганда эсига келавермади. Хотинига қаради.

— Эндигина хамир қип қўювдим, — деди хотини ҳам хижолатомуз.

Насруллохоннинг пешонаси тиришди: тиланчи деган берилган нарсани олавермасмиди одатда? Бу ҳам етмагандай, у:

— Келин нонни ёпгунча ўтириб турарман, — деди-да, дўкон бурчагига ўрнатилган ихчамгина катга бетакаллуфона чўкди.

Насруллохон эслади: ҳа, бу одам ўша эди, ўша! Унда Насруллохон етти-саккиз яшар бола эди. Орадан ўттиз йиллар ўтиб кетибди-я. Бу одам ўша бўйи кўринмай кетган эди, шунча йил кейин яна бу томонларга йўли тушибди-да. Ўшанда ҳам ҳозиргидай оҳангга, аммо бир оз дуркунроқ товушда садақа сўраб келган эди:

— Садақа радди бало, Аллоҳнинг йўлига садақа қилинглр!..

Насруллохоннинг дадаси Эшон ота қаёққадир отланиб турган эди. Тандирхонада нон узаётган хотинига: «Онаси, бу ёққа бирорта нон чиқариб юбор!» деб иши билан чиқиб кетаверган эди.

Насруллохон онаси берган нонни олиб, чопқиллаб тиланчининг олдига келди, узатди. Лекин тиланчи негандир нонни олмади.

— Ҳой эшоннинг боласи, мен пул оламан, пулдан обчиқ! — деди қўполлик билан.

Насруллохон яна қайтиб чопқиллаб онасига борди. Тиланчининг гапини етказди. Эсида, ўшанда онаси мулзам бўлиб, лекин ноилож уйларни титкилаб пул излаган эди. Пул топилмади. Насруллохон яна нонни қайтариб

олиб чиқди. Олармикан, олақолса эди, деган илинжда тиланчига узатди...

— Эсладим! — деб юборди Насруллохон ҳозир дўконида ўтирган тиланчига ўқдай қараб. — Ўшанда сиз: «Эшонди уйидаям пул бўлмайdimи?! Ҳе, зиқналар!» деб сўкина-сўкина ноннинг бетига ҳам қарамай кетиб қолган эдингиз!

Тиланчи ҳам бу воқеаларни ўзича эслаб (эсламай нима?!), ўтирган, кўз мижжалари жиққа ёшга тўлган эди. Насруллохоннинг овози унга ҳайқириқдай эшитилиб, бир сесканиб тушди. Мўъжазгина кат ғичирлаб кетди. «Ў-ў, қайтариқ дунё! Ў-ў, ношукр банда!!!» деган хўрсиниқ томоғига тиқилиб, пешонасига қаттиқ уриб юборай деди. Кечирим сўрамоқчи бўлиб, бошини секин кўтарди, аммо Насруллохоннинг кўзларига қарашга юраги бетламади.

— Ота-онангиз оламдан ўтиб кетишгандир... Аллоҳ раҳмат қилсин, — деди-да, шитоб дўкондан чиқиб кетди.

Насруллохоннинг хотини қўшнидан иккита нон қарзга олиб, чой дамлаб чиққан экан, лаганни тутганча, останада қолаверди...

ТАВБА

Муаллимлар ҳафтада бир бор улфатчилик қилиб ўтиришарди. Мактаб ҳовлисининг бир чеккасига ўзларига бир меҳмонхона ҳам қуриб олишган. Ўтиришлари шайтон сувисиз ўтмасди. Нима бўлди-ю, ичларидан битталари ичкиликни ташлаб, намоз ўқий бошлади. Табиийки, ароқ қўйиладиган улфатчиликдан ҳам чиқди. Жўралар «ўйинбузуқи»дан диллари ранжиди. Ўзларича у-бу деб калака қилган бўлишди. Лекин «ўйинбузуқи»ям бўш келмасди:

— Шунча ичиб шохларинг чиқдимиди? Сизлар ҳам ташланглр, тавба қилинглр. Нима азоб шу заҳарни ичиб? Ҳам уйдан баракани, ҳам қалбдан имонни кетказиб? — дерди у ҳар гал.

— Ҳа, уйингга барака кириб қолдимиди? Еганинг олдинда, емаганинг орқангда бўлиб кетгандирсан унақанда? Ё бизнинг кунимиз қоқ нонга қолдимиди? — дея писанда қилишларди жўралар.

Шу каби баҳс-мунозаралар ила орадан олти ойча ўтди.

Кунлардан бир кун галдаги маошни олиб, муаллим жўралар яна аста-секин меҳмонхонага тўплана бошлашди. Бу сафар ичкилиги йўқ, деб «ўйинбузуқи»ниям таклиф қилишди. Шўрва тортилиши олдидан жўрабоши унга мурожаат қилиб деди:

— Бизни кечир, дўстим. Кўп ўйладик, ўйлаб шу тўхтамага келдикки, сен ҳақ йўлда экансан. Бизгаям Аллоҳ сенинг йўлингни берсин. Эртадан ҳақ йўлни тутамиз. Шу исқотини ичишниям буткул ташлаймиз. Лекин... битта шартимиз бор.

— Қанақа шарт экан? — деб сўради шериклари.

— Сенга қийин эмас... Ҳаммамиз сенинг йўлингга юрамиз деб турганда, сен ҳам жила қурса бир марта сўзимизни ерда қолдирмасан, ахир.

— Қани?..

— Шарт шуки, биз билан бугун улфатчилик қилсангиз Шу билан тамом: эртага ҳаммамиз ёнингда туриб намоз ўқимасак номардмиз! Ишонмасанг, хоҳлаган одамнинг, майли, масжид имомини қақир, қасам ичамиз, — деди жўрабоши ҳақиқатан қасам ичгудек бўлиб.

Шерикларининг кўнгли юмшади:

— Қулфи дилларингнинг очилгани рост бўлсин, — деди хурсандликдан.

— Лекин бугун охирги марта бўкамиз. Сени зўрламаймиз, шартимиз учун бир ҳўплам олиб берсанг бўлди. Тан берамиз ва йўлингга юрамиз.

У соддадил ва ишонувчан эди. Жўраларининг гапига ишонди. Шартларига кўнди. Бир ҳўпламга иккинчи ҳўплам қўшилди. Салдан кейин жўралар унинг устидан кула бошлашди:

— Шугина ҳолинг бор экан-у...

— Ҳа, ўғил бола, қара, қандай ярашиб ўтирибсан! Ўзинг дилбар йигитсан-ку... Қўй анови гапларни. Ичовургин-у, Худо дегин, Худо кечиради. Ҳам ичиб, ҳам Худо демаганлардан Худо сақласин...

Хуллас, у алданганини сезди. Бирдан ўзига сиғмай қолди. Орадан секин суғурилиб чиқдию ғойиб бўлди. Унинг йўқолиб қолганини жўралар кейинроқ билишди.

— Қани у?

— Эй, бола пақир ёмон чув тушди. Ўзиниям томоғи тақиллаб юрган экан-да...

— Қаранглар, товонига қолмайлик, тагин...

Уни мактабнинг омборхонасидан топишди.

У қиблага юзланганича, дод деб нола қиларди. Пешонасини тарсиллатиб, тақир ерга урарди.

— Мен гуноҳкор бандангни кечир, Худойим!.. Мен уларнинг сўзларига ишондим, ниятларини холис деб ўйладим... Энди нима деган одам бўлдим?! Жўраларимга Ўзинг инсоф бермасанг, мен нима қила олардим?! Қўлимдан келмаган ишни орзу қилиб, Сенга осий бўлдимми! Парвардигорим, ожизман, мададингга муҳтожман, гуноҳқорман, мағфиратинггина мени дўзахдан олиб қола олади, холос!.. — деб тўхтовсиз фарёд чекарди.

Кимдир чироқни ёқиб юборди. Шунда жўралар ҳангманг бўлиб қолишди. Дўстларининг ҳаммаёғи қон, пешонасининг гўшти титилиб, суяги кўриниб ётарди. Ҳушлари бошларидан учиб, жўралар бир муддат сеҳрлангандай қотиб туришди. Сўнгра...

Сўнгра қандайдир куч уларни орқага қайирди. Томоқларига бир нима тиқилгандай бўлиб, омборхонадан узоқлаша бошлашди.

У ўзи билан ўзи бўлиб, жўраларининг келганини ҳам, чироқнинг ёнганини ҳам сезмай, ҳамон бетиним истиғфор айтарди.

Жўралар эса... Жўралар бу ердан чиқиб тўппа-тўғри масжид имомининг уйига боришди. Эшигини шиддат билан қоқишди. Имом чиқди. Қаршисида мастликданми ё бошқа нарса таъсириданми, ғалати-ғалати қиёфада турган ҳамқишлоқларини кўриб, бир муддат каловланиб қолди. Бу муддат ичида хаёлига нима ўйлар келмади дейсиз. Ниҳоят, бир оз ўзига келиб:

— Хуш келибсизлар. Хўш, хизмат? — деди.

— Домла, бизга намозни ўргатадиган китобдан берсангиз? — деди биттаси ярим илтимос, ярим буйруқ оҳангида.

Имом бош чайқади:

— Эртага келинглар, эртага.

— Эртаси йўқ, бугун беринг, ҳозир беринг! — дейишди жўралар.

Важоҳатларидан, ҳозир китоб чиқариб бермаса, уриб юборишлари ҳам ҳеч гап эмасди. Қўрққанидан: «Хўп-хўп, ҳозир...» дея имом уйига кириб кетди.

Эртаси бомдод чоғи масжид қавми бирданига бир неча кишига кўпайиб қолди.

Наврўз тоға қишлоқнинг кўп йиллардан бери ғассоли эди. Юрт мустақил бўлиб, Қуръон ва ҳадис китоблари ер бетига чиқдию тоғанинг тили ҳам ешилиб қолди:

«Майитни ғассол ювиши шарт эмас. Яқин кишилари югани, кафанлагани маъқул. Мусулмон одам ҳаёти мобайнида камида учта майитни ювиб, охирги йўлга кузатса, жаннати бўлади...»

Хуллас, шунга ўхшаган гаплар.

Аммо бу гаплар қишлоқ аҳлига таъсир этмади. «Ўзингиз яхшисиз, Наврўз тоға», деб чақириб келаверишди. Зимдан кузатса, бола отасининг ўлигидан, қиз онасининг ўлигидан, туғишган туғишганнинг ўлигидан қўрқишар экан. Бунинг устига, кафанлаш у ёқда турсин, энгак боғлашни ҳам кўплар билмайди. Вой ўлмайдиган одамлар-эй, вой охиратни унутиб қўйганлар-эй!..

Наврўз тоға ўйлаб-ўйлаб бир йўл қилди. Беш-олти болани атрофига тўплаб, намозлик билан бирга ғассолликнинг йўл-йўриқларини ҳам ўргата бошлади. Ҳа, ҳамма умид шулардан, келажакдан... Бола пайтидан ўликдан қўрқмай ўсса, ўлимни ҳақ деб билса, шундагина бу савоб ишдан ирганмайдиган бўлади. Ахир, ўлим шаробини ичиш ҳамманинг ҳам насибасида бор. Ўшандай пайтларда ювғучи излаб сарсон бўлишмайди. Шунинг учун бола бошидан билиб олгани яхши. Эртага ўлиб кетсам, нима бўлади?

Наврўз тоға аввалига ўзининг набираларини, кейинроқ набираларининг ўртоқларини ҳам тўплаб, ювғучилик илмини ўргатарди. Ўлим арафасида ва ўлгандан кейин илк дақиқаларда нималар қилиш кераклигини батафсил тушунтирарди. Кўрсатиб берарди. Таҳорат олиб келарди-да, оқ яктак, оқ иштон кийиб, хонанинг ўртасига узала ётиб оларди, сўнг калима қайтариб, «жон таслим» қиларди. Кўзини очмай айтиб турарди, шогирдлари дарҳол ишга тушиб кетишарди. Бири дарровда иякни танғиса, бири оёқнинг икки бошмалдоғини жуфтлаб боғлар, яна бошқаси очиқ қолган кўзларини юмиб қўяр эди. Кейин шартли равишда ғусул аломатлари бажариларди. Ишлар охирига етгач, Наврўз тоға қайта «тирилларди». Ишни беҳато бажаришган бўлса, шогирдларини мақтарди, камчиликларини тузатиб борарди. Хуллас, ҳар дарс чоғи Наврўз тоға бир неча бор «ўлиб тирилларди».

Навбатдаги машғулотлардан бирида ҳам тоға аввал таҳорат олиб келди, ўртага узала ётди, «Ла илаҳа иллаллоҳ, Муҳаммадур росулуллоҳ», деб калима қайтарди ва кўзини юмди. Лекин...

Шогирдлар топшириқ кутиб, бир оз тараддулданиб туришди. Наврўз тоғадан садо чиқавермагач, имтиҳон қиляптилар шекилли дея ўйлаб, билганларича ишни бошлаб юборишди. Кимдир кўзларини юмди, ким иягини танғиди, ким оёқ бошмалдоқларини қўшалоқлаб боғлади. Ва... Кимдир сезиб қолди: Наврўз тоға бу гал бошқачароқ ётарди. Овоз тугул, негадир нафас ҳам чиқармасди.

Дарҳақиқат, бу гал тоға «қайта тирилмади». Ўлим ҳақ дея-дея, ўзи Ҳаққа етишди. Бу гал у чин ўлим топди. Жони оҳиста ва гўзал ҳолатда олиниб, раҳмат фаришталарига топширилди. Шогирдлар ҳам йиғлаб-сиқтаб, Наврўз тоғанинг ўгитларини бу сафар чини билан адо этишди.

Дарслар тугаб, имтиҳонлар бошланган эди.

1. Оғир дард асорат қолдирмасдан кетмас экан. Бир неча ўн йиллар давомида бизни зўравонлик билан динимиздан айирмоқчи бўлдилар. Дин-диёнатимизни, руҳиятимизни ўлдиролмадилар, аммо оғир мажруҳ, дардманд қилиб қўйдилар. Бу дарднинг менга кўпроқ кўринаётган жиҳатларини айтиб ўтсам. Одамларда дин иши билан дунё ишини бир-биридан ажратиш, уларни бир-бирига қарама-қарши қўйиш касали пайдо бўлиб қолди. Айримлар дин иши дунёвий ишларимга халақит қилади, деб ўйлаб, диннинг айтганларини қилишдан ўзларини тортишаётган бўлса, яна баъзилар дун-

Тўлқин НУРМУҲАММАД, ношир

ёвий ишлар эътиқодимга путур етказди, деган ўй билан таркидунёчиликка ружу қўйишмоқда. Натижада иккала тоифа ҳам ўзига зарар қиляпти. Кимдир дин ишини умрининг охирига «сураётган» бўлса, яна кимдир дунё ишидан умуман қўлини ювмоқда. Аслида эса, бу икки иш бамисоли қушнинг икки қаноти...

Дардни даволаш унга ташхис қўйишдан бошланганидек, биз ўзимизни ислоҳ қилишимиз учун энг аввало

қарашларимизни ўнглаб олишимиз керак. Бунинг учун билим керак. Бинобарин, кўп ўқиш, кўп уқиш лозим.

2. XXI аср муслмонлари ўзларининг аҳволини чуқур ўрганиб биладиган, ҳар бир ишни ўз вақтида қиладиган, вазиятга муносиб ечимлар топа оладиган, бир-бирларини нозик тушуна оладиган, аҳил ва зукко шахслар бўлишини орзу қиламан.

АЗИЗ ЎҚУВЧИ БИРОДАР!

Биз сизга осмондан юлдуз, уммондан дуру жавоҳир ваъда қилмаймиз. Биз сизга бағримизни очамиз, самимият-ла қўлимизни узатамиз: «АССАЛОМУ АЛАЙКУМ, БИРОДАР», деймиз. Истагимиз - жисман бўлмаса-да, маънан (яъни, ойнома саҳифаларида) сиз билан тез-тез кўришиб, дардлашиб туриш. Насиҳатларингизни жон қулоғимиз билан тинглаш, бир-биримизни яхшиликларга чорлаб, ёмонликлардан қайтариш. Жаноби Аллоҳимизнинг пурҳикмат каломларидан, Ҳазрати Пайгамбаримизнинг муборак ҳадисларидан, солиҳ сафларимизнинг ибратли ҳаётлари ва ўғитларидан, қолаверса, бугунги ҳаётимиздан Ўзи қодир этганича сўзлаб, ақлан, қалбан ва руҳан бирга-бирга баҳраманд бўлиш. Ўй-хаёлларимиз, қайғу-қувончларимиз билан ўртоқлашиб туриш. Бу йўлда саҳифаларимиз сизга майдон, ўзимиз хизматкорингизмиз.

Мана, мамлакатимиз мустақиллигининг 8 йил-

лик тўйига атаб чиқарган махсус сон ойномамизни ўқиб чиқдингиз. Албатта, вақт тиғизлиги боис кўнгилдаги ҳамма режаларимизни амалга ошира олмадик. Бандамиз, анча-мунча хато-қусурларга ҳам йўл қўйгандирмиз. Шафқатли муносабатингизга, қимматли маслаҳатларингизга муҳтожмиз, биродар. Фикр-мулоҳазаларингизни бизга ёзиб юборинг. Агар ойномамиз юрагингизга заррача хуш келган бўлса, сизга ҳамфикр, ҳамдарад туюлган бўлсак, агар ўртамизда мисқолча алоқадорлик ҳис этган бўлсангиз, сиз ҳам бизга қўлингизни узатинг, кўп қатори бизнинг ойномамизга ҳам обуна бўлинг, дўконлардан топиб ўқинг. Лоақал ойда бир марта кўп қатори биз ҳам хонадонингиз меҳмони бўлайлик. Бир-биримизга самимият-ла бағримизни очиб, астойдил дейлик:

«АССАЛОМУ АЛАЙКУМ ВА РОҲМАТУЛЛОҲИ ВА БАРОКАТУҲ!»

ТАҲРИРИЯТ